

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут «Інститут державного управління»

До захисту
Завідувач кафедри публічної політики
д.держ.упр., проф. Дзюндзюк В.Б.

підпис

ДІЯЛЬНІСТЬ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ
ЗАГРОЗ

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

281 Публічне управління та адміністрування

28 Публічне управління та адміністрування

Виконавець

здобувач 2 курсу, гр. ППГЗ-2-23

В.Г. Балазюк

Науковий керівник

к.держ.упр., доц.

К.І. Козлов

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	6
1.1 Природа благодійності у філософському вимірі.....	6
1.2 Розвиток благодійної діяльності: умова соціальної держави.....	17
РОЗДІЛ 2 ДІЯЛЬНІСТЬ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ.....	26
2.1 Нормативно-правове забезпечення функціонування благодійних організацій.....	26
2.2 Сучасний стан розвитку благодійної діяльності в Україні.....	37
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ.....	48
3.1 Вплив воєнного стану на діяльність благодійних фондів у контексті гібридних загроз.....	48
3.2 Соціальне підприємництво як еволюція благодійницької діяльності.....	55
ВИСНОВКИ.....	65
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	68

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний світ стикається зі зростаючою складністю гібридних загроз, які поєднують традиційні військові дії з інформаційними, кібернетичними та економічними атаками. В умовах війни, що триває в Україні, ці загрози стають особливо відчутними, впливаючи як на національну безпеку, так і на стабільність суспільства. Благодійні організації, які відіграють ключову роль у підтримці вразливих груп населення, стають не лише інструментом гуманітарного реагування, але й важливим елементом національної стійкості, адаптуючи свої практики до нових реалій. Війна в Україні створила нові виклики для благодійних організацій, пов'язані з масштабними переміщеннями населення, зростанням рівня бідності та необхідністю оперативного реагування на гуманітарні катастрофи. В цих умовах виникає потреба не лише в ефективному управлінні ресурсами, але й у захисті інформаційного середовища, що додає нових аспектів до їхньої роботи.

Діяльність благодійних організацій є критично важливою у формуванні довіри між суспільством та державою, особливо в умовах гібридної війни. Вони виступають посередниками у налагодженні взаємодії між громадянами, бізнесом та органами влади, забезпечуючи реалізацію спільних проєктів, спрямованих на подолання наслідків війни. Їхній досвід у розв'язанні соціальних проблем стає невід'ємним елементом у побудові соціальної стійкості. Разом з тим, гібридні загрози висвітлюють нові виклики для благодійного сектору. Необхідність протистояти кібератакам, забезпечувати прозорість і підзвітність, а також зберігати довіру в умовах інформаційної війни стають ключовими завданнями. Це актуалізує потребу в дослідженні їхніх стратегій, зокрема аналізу адаптаційних механізмів та підходів до співпраці з іншими суб'єктами громадянського суспільства.

Питання діяльності благодійних організацій у контексті кризових ситуацій досліджуються як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями.

Значний внесок у розробку теоретичних основ функціонування благодійних організацій зробили такі зарубіжні дослідники, як Л. Салямон, Л. Анігест та Х. Калдуел, які аналізують механізми фінансування, ефективність їхньої діяльності та роль у забезпеченні соціальної підтримки. Роботи цих вчених надають глибоке розуміння організаційних моделей благодійного сектору та його впливу на соціально-економічний розвиток.

В Україні тематика благодійної діяльності досліджувалась у контексті громадянського суспільства та соціальної відповідальності. Зокрема, вагомий внесок зробили такі вчені, як О. Герасименко, В. Коломієць та О. Руденко, які розглядали роль громадських і благодійних організацій у формуванні національної стійкості, їхній внесок у соціальне партнерство та розвиток волонтерського руху. Їхні праці висвітлюють особливості функціонування благодійного сектору в Україні, зокрема у періоди політичних і економічних криз.

Проте специфічні аспекти діяльності благодійних організацій в умовах гібридних загроз, включаючи їхню роль у протидії дезінформації, кіберзагрозам та забезпеченні довіри в суспільстві, залишаються недостатньо дослідженими. Це свідчить про актуальність подальшого наукового аналізу та міждисциплінарного підходу до вивчення цієї тематики.

Мета і завдання дослідження. Метою магістерської роботи є теоретичне обґрунтування та вироблення практичних рекомендацій щодо удосконалення діяльності благодійних організацій в умовах гібридних загроз.

Для досягнення означеної мети були сформульовані такі *завдання*:

- вивчити природу благодійності у філософському вимірі;
- дослідити розвиток благодійної діяльності як однієї з головних умов функціонування соціальної держави;
- проаналізувати нормативно-правове забезпечення функціонування благодійних організацій;
- здійснити аналіз сучасного стану розвитку благодійної діяльності в Україні;

- дослідити вплив воєнного стану на діяльність благодійних фондів у контексті гібридних загроз;
- розглянути соціальне підприємництво як шлях еволюції благодійницької діяльності.

Об'єктом дослідження є благодійна діяльність.

Предметом – діяльність благодійних організацій в умовах гібридних загроз.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети в роботі застосовувався широкий спектр філософських, загальнонаукових та спеціальних методів наукового дослідження, призначених для отримання об'єктивних та достовірних результатів. Під час вивчення процесу діяльності благодійних організацій в умовах гібридних загроз використано методи аналізу, синтезу, аналогії, порівняльно-правового аналізу, системного аналізу.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що практичні рекомендації можуть бути спрямовані на удосконалення діяльності благодійних організацій. Пропозиції мають адресне практичне спрямування і можуть бути використані у роботі органів публічного управління.

Запропоновані у кваліфікаційній роботі теоретичні положення, висновки і рекомендації можуть бути використані у навчальному процесі за програмами підготовки магістрів публічного управління та адміністрування освітньо-професійної програми «Публічна політика та управління в умовах гібридних загроз». Основні положення та висновки кваліфікаційної роботи були заслухані та обговорені на засіданні кафедри публічної політики Навчально-наукового інституту «Інститут державного управління» Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

1.1 Природа благодійності у філософському вимірі

Сучасне суспільство перебуває у стані трансформації, спрямованої на посилення гуманістичних засад. Справжній гуманізм виявляється лише за умов практичного втілення людської природи через конкретні вчинки та діяльність. Гуманістична сутність особистості розкривається у соціально орієнтованих діях, що включають допомогу іншим, любов до ближніх, альтруїзм і жертвовність, які сьогодні інтегруються у поняття благодійності [1, с. 44]. Вивчення феномену благодійності доцільно здійснювати крізь призму особистісних характеристик, таких як моральна свідомість, етичні принципи, внутрішні переконання, а також бажання та потреба підтримувати вразливі верстви населення, зокрема хворих, малозабезпечених, дітей-сиріт, осіб із інвалідністю.

Діяльність благодійних організацій, розвиток волонтерських ініціатив і благодійних фондів стали важливим елементом сучасного соціального простору. Вони спрямовані не лише на надання цільової допомоги, а й на формування відповідального суспільства з високими гуманістичними цінностями. Утім, попри свій позитивний вплив, благодійна діяльність нерідко піддається ризикам, пов'язаним із використанням неприбуткових організацій у незаконних схемах, таких як легалізація доходів, здобутих злочинним шляхом, чи прикриття іншої незаконної діяльності. Це створює загрозу для самого поняття благодійності як безкорисливої та свідомої добродійної активності, підриваючи основи гуманізму та довіру до благодійних ініціатив.

Розгляд зазначених проблем здійснюється з позицій філософського підходу до праворозуміння, що дає змогу аналізувати глибинні засади та

сутність благодійності в контексті діяльності благодійних організацій, а також осмислити їхню роль у розвитку гуманного суспільства.

Благодійність є багатовимірним феноменом, що привертає увагу дослідників завдяки своїй багатогранній природі. У Великому енциклопедичному словнику благодійність визначається як надання матеріальної допомоги тим, хто її потребує, як фізичним особам, так і організаціям. Згідно з цим визначенням, метою благодійності є сприяння розвитку суспільно значущих сфер та ініціатив, що охоплюють широкий спектр адресатів незалежно від їхнього статусу чи становища [2, с. 79].

У Longman Handy Learner's Dictionary благодійність (charity) трактується через такі поняття, як великодушність, щедрість, допомога нужденним, милосердя, а також підтримка людей у скрутному становищі. Це визначення акцентує на моральному аспекті благодійності, підкреслюючи її роль у підтримці гуманних цінностей [3].

Словник із соціальної роботи характеризує благодійність як альтруїстичну діяльність (charitable activity), що спрямована на фінансову чи іншу допомогу потребуючим, а також на поліпшення умов функціонування суспільства й його окремих інституцій [4].

Соціальна енциклопедія розглядає благодійність як глобальний гуманістичний рух, що охоплює широкий спектр гуманних дій, реалізованих як окремими індивідами, так і організаціями. У свою чергу, Велика українська енциклопедія визначає благодійність як безкорисливу добровільну діяльність, спрямовану на надання допомоги чи підтримки, що відображає її соціальний та моральний потенціал [5].

Отже, благодійність у сучасному світі розглядається як соціально значуща та морально виправдана діяльність, яка має значний вплив на зміцнення суспільних цінностей і вирішення актуальних проблем.

Благодійність можна визначити як неприбуткову діяльність, що здійснюється організаціями або приватними особами з метою задоволення потреб суспільного розвитку. У ширшому контексті цей феномен трактується

як своєрідна форма "інвестицій у соціальну сферу" [6, с. 89].

Н. Савранська пропонує розглядати благодійність як добровільну та безкорисливу діяльність, яка має на меті допомогу тим, хто її потребує, без отримання матеріальної вигоди. Вона підкреслює, що ресурси, як матеріальні, так і нематеріальні, розподіляються власником з метою задоволення потреб інших, покращення умов життя спільноти або вирішення соціально значущих проблем [7, с. 6].

Відповідно до норм національного законодавства, благодійність визначається як добровільна особиста або майнова допомога, що спрямована на підтримку, розвиток і вдосконалення різних сфер життєдіяльності суспільства та держави. Головною метою цієї діяльності є задоволення суспільних інтересів, що надає їй стратегічного значення в контексті соціального та економічного розвитку країни [8].

Таким чином, благодійність об'єднує різні форми діяльності, які спрямовані на зміцнення соціальної згуртованості, покращення життєвих стандартів та вирішення актуальних проблем суспільного розвитку.

У сучасному розумінні благодійність асоціюється з активною дією, спрямованою на реалізацію ідеї «зробити добро», що є проявом альтруїзму через надання фінансової або іншої допомоги. Це поняття охоплює діяльність як індивідуальних благодійників, так і спеціально створених інституцій, метою яких є організація та здійснення добродійної роботи. Форми благодійної діяльності мають різноманітний характер: від матеріальної підтримки до меценатства й спонсорства. Благодійність, завдяки своїй багатогранності, поєднує матеріальні та духовні аспекти, виступаючи важливим елементом як економічної, так і етичної сфери суспільного життя.

З матеріальної точки зору благодійність часто розглядається через призму економічного аспекту, однак її характер значною мірою визначається моральними якостями та рівнем духовності благодійників. Саме їхні дії стають орієнтирами для формування морально-етичних цінностей у

суспільстві, сприяючи побудові гармонійних людських відносин.

Благодійність має також антропологічне підґрунтя, оскільки базується на ідеях гуманізму, який розглядає людину як найвищу цінність. У своїй основі вона несе гуманістичне прагнення допомагати іншим, незалежно від того, чи це знайома, чи незнайома людина. Безкорислива допомога та любов до ближнього формують аксіологічний зміст благодійності, що не залежить від того, чи виступає людина суб'єктом або об'єктом цієї діяльності.

Отже, благодійність як явище заслуговує на особливу увагу в контексті аксіологічного формування українського суспільства. Її філософські витoki відкривають можливості для глибшого осмислення феномену благодійності та його значення для духовного розвитку суспільства, що є особливо актуальним у сучасних умовах.

Питання благодійності та її аспектів досліджували філософи та мислителі різних історичних періодів, оскільки ця категорія тісно пов'язана з поняттями справедливості, милосердя, любові, відповідальності, духовності, доброти та моральності. У науковому аналізі Н. Савранська визначає три основні історичні типи благодійності: античний (дохристиянський), що мав матеріальний характер і не базувався на моральних засадах; християнський, заснований на ідеях милосердя та любові до ближнього, спрямований на допомогу усім нужденним незалежно від їх громадянської приналежності; та всесвітній, який орієнтувався на осіб, здатних працювати, але потребує підтримки [7, с. 8].

У часи Античності благодійність розглядалась як ключовий елемент соціальної допомоги, що сприяв стабілізації суспільства. Як зазначає Н. Савранська, у цей період благодійність виконувала роль «рятівного інструменту для зменшення соціальної напруги» [9, с. 116]. Філософські ідеї того часу формували світогляд, де допомога нужденним сприймалась як природна функція як держави, так і заможних громадян. При цьому благодійність мала ще й стратегічне значення: вона сприяла зменшенню соціальних протиріч, пом'якшенню конфліктів між класами та звуженню

соціального розриву.

Особливої уваги заслуговує епоха Античності, коли виникло первинне уявлення про добродійність як таку. Початково античні мислителі акцентували увагу на понятті «благо», яке в подальшому стало основою для формування сучасного розуміння благодійності як діяльності, спрямованої на досягнення суспільного добра.

Арістотель у своїй праці «Нікомахова етика» визначав благо як найвищу цінність, яка є гідною сама по собі або здатною надавати цінність іншим пов'язаним із нею речам. Його концепція блага включає ідею полісемантичності, тобто багатозначності, що відповідає різноманітності форм буття. Особливу увагу Арістотель приділяв розсудливості (*phronesis*), яка, на його думку, є ключовою для прийняття обґрунтованих рішень, спрямованих на загальне благо та користь окремих осіб і спільнот. Він також вводив концепт спільного блага, яке виявляється у різних сферах життя, де реалізуються людські прагнення та інтереси [10, с. 421]. Платон, у свою чергу, акцентував увагу на категорії добра, яку він розглядав як найвищу цінність у структурі світового буття. Його розуміння добра мало метафізичний характер, підносячи його до рівня універсального принципу. Сократ, розглядаючи феномен благодійності, визначав його як привілей шляхетних, підкреслюючи політичний аспект добродійності. На його думку, саме благородні особи, завдяки своєму суспільному становищу, здатні реалізувати ідеали благодійності.

У добу Середньовіччя філософія інтерпретувала благо з позицій християнського світогляду, чітко розрізняючи поняття добра і блага. Найвище благо пов'язувалося із божественною природою, оскільки вважалося, що воно походить від Бога як джерела всього суцього. Таким чином, середньовічна думка інтегрувала моральні та теологічні аспекти у визначення категорії блага, посилюючи її духовний вимір. Релігія відіграє визначну роль у формуванні гуманістичних цінностей суспільства та сприяє розумінню феномену благодійності. Для будь-якої релігійної традиції

благодійність виступає як обов'язкова складова морального життя, що знаходить прояв у турботі про знедолених, допомозі хворим, сиротам, жебракам, соціально незахищеним групам та тим, хто її потребує. Основоположні тексти світових релігій, зокрема Тора, Коран і Біблія, закликають до жертвності, співчуття, милосердя та надання допомоги нужденним, засуджуючи водночас скупість. Прояв милосердя до ближнього трактується як акт милосердя до Бога.

Милосердя набуває моральної довершеності, коли воно реалізується через дії, спрямовані не лише на задоволення потреб інших, але й на духовне самовдосконалення. Християнська мораль розглядає благодійність як етичний обов'язок перед нужденними, що одночасно виражає внутрішні благі наміри добродійця. Релігійні традиції зробили значний внесок у становлення благодійності як суспільно значущої діяльності.

Як зазначає І. Гребцова, «тривалий час благодійність у європейських країнах існувала як традиція, продиктована християнським милосердям, що за своєю формою переважно належала до приватної благодійності» [11, с. 17–18]. Такий підхід заклав основи сучасного розуміння благодійності як суспільного явища, яке має духовне та соціальне підґрунтя.

Епоха Нового часу внесла значні зміни у сприйняття благодійності, визначаючи благо через його корисність для задоволення людських потреб і акцентуючи на центральній ролі людини. Згідно з раціоналістичним підходом Р. Декарта, розум відіграє домінуючу роль у пізнанні, тоді як почуття і чуттєве сприйняття, які належать до внутрішнього світу людини, вважаються другорядними. Декарт стверджував, що істина встановлюється виключно розумом, тому будь-яка діяльність, у тому числі благодійна, має бути осмисленою і раціонально обґрунтованою. Проте він недооцінював роль моральних почуттів, які, на його думку, походять з людської сутності, а не з розуму. Б. Спіноза, у свою чергу, робив акцент на детермінованій природі свободи людини, де гармонія розуму і волі визначає її реальність. У його концепції блага благодійність розглядається як прояв свободи у вчинках, які

мають бути усвідомленими і базуватися на єдності розуму та волі.

Дж. Локк висловлював протилежну точку зору, наголошуючи на чуттєвому досвіді як основі пізнання. Для нього розум відігравав вторинну роль, а благодійність, як і будь-яка діяльність, має свої витoki у чуттєвому сприйнятті. Локк підкреслював, що милосердя й допомога є усвідомленими, оскільки вони ґрунтуються на досвіді людини.

Дж. Берклі продовжив цю лінію, стверджуючи, що матеріальне сприйняття формується органами відчуттів, а отже, і милосердя як моральний феномен має бути пов'язане з чуттєвим досвідом. Таким чином, допомога ближньому отримує право на існування, якщо вона переживається і сприймається через чуттєвий досвід людини.

Ці філософські погляди Нового часу сформували багатогранне розуміння благодійності, яке інтегрує раціональне та чуттєве, інтелектуальне осмислення й емоційне співпереживання. У Новий час із розвитком протестантизму значення категорій милосердя та благодійності зазнало трансформації. Протестантизм, заперечуючи жебрацтво як основний об'єкт благодійності, змістив акцент на необхідність не лише матеріальної допомоги, але й впливу на свідомість нужденних. Головною метою благодійної діяльності вважалося сприяння подоланню стану залежності через розвиток самосвідомості та здатності до самостійного вирішення проблем. Це стало основою розуміння благодійності як важливого інструменту формування культури особистості.

На думку О. Запорожченка, проблема ефективності благодійності особливо актуалізувалася у період індустріалізації та модернізації, коли значно зросла кількість нужденних і виникла необхідність організованої допомоги [12, с. 25]. У цей час благодійність почала набувати рис суспільно значущої діяльності, яка не лише задовольняла потреби, але й впливала на формування моральних основ суспільства. Категорії справедливості та жертвовності стали ключовими у свідомості благодійників, водночас усе частіше порушувалося питання доцільності такої діяльності.

У контексті суспільного сприйняття благодійності виникали суперечності. З одного боку, благодійність сприяла розвитку почуття відповідальності, з іншого - могла провокувати пасивне споживацьке ставлення до допомоги. Звичка до отримання підтримки без зусиль із боку отримувача поступово формувала ризик залежності, що викликало необхідність переосмислення підходів до благодійної діяльності.

М. Вебер, представник протестантизму, критикував традиційну допомогу нужденним, не визнаючи її благодійністю. Він вважав, що така допомога породжує сприяння жебрацтву, що є протиприродним і гріховним, оскільки бідність повинна бути наслідком власного вибору людини, а не соціальним станом, що виправдовується. Вебер підкреслював, що благодійність повинна мати інше призначення: вона повинна створювати умови для бідних, щоб ті мали можливість самостійно подолати своє становище, а не підтримувати їх у пасивному стані.

Таким чином, протестанти розглядали благодійність не як акт милосердя, що визначається релігійними принципами, а як сукупність моральних норм, що сприяють індивідуальному самовдосконаленню та активному подоланню соціальних труднощів. Це дозволило розширити поняття благодійності, переведши його з релігійної площини на світське тлумачення.

Важливим є питання, на що має бути спрямована благодійність: на благо іншої людини або на її власне сприйняття цього блага. Це питання розкриває складність визначення справжнього сенсу благодійності, яка може мати різні прояви та вимірюватися не лише готовністю надати допомогу, але й усвідомленим бажанням людини прийняти цю допомогу. Крім того, залишається відкритим питання про те, який саме розмір чи форма допомоги можуть вважатися благодійністю.

У багатьох релігійних течіях акцентується увага на свідомому підході до милосердя, при цьому засуджується марнотратство. Згідно з цими вченнями, прохання про допомогу повинне бути обґрунтованим, однак осуд

тих, хто звертається за підтримкою, є неприпустимим. Релігійні традиції юдеїв і ісламізму закликають до надання милостині, підкреслюючи водночас важливість самостійних зусиль для подолання життєвих та матеріальних труднощів. Таким чином, сенс благодійності полягає в тому, що зовнішня допомога не повинна замінювати особисту самодопомогу, порушувати баланс обміну, знижувати цінність праці та сприяти виникненню лінощів серед вразливих верств населення.

Попри благородні мотиви, благодійність не завжди сприяє зміцненню впевненості людини в собі. Г. Форд зазначав, що людство може розвиватися лише тоді, коли здолає свою інертність, страх і пасивність. Подібну думку висловлював і Дж. Міль, підкреслюючи, що головним критерієм благодійності є її практична користь. Благодійність повинна допомагати людині, але вона стає беззмисловою, якщо веде до втрати людиною власної сутності, що полягає в праці та прагненні до самозабезпечення. Коли люди звикають до отримання допомоги, це призводить до втрати мотивації для розвитку, самовдосконалення і духовного зростання. Якщо це явище набуває масового характеру, воно може призвести до втрати життєвих орієнтирів і негативно вплинути на розвиток суспільства.

Благодійність тісно пов'язана з категоріями особистості, зокрема з моральними почуттями соціальної відповідальності, совісті та гідності. Для благодійників, які прагнуть змінити навколишню реальність, важливим є розуміння мотивації їх діяльності. Тому інтерес до благодійності можна трактувати як прагнення до самовираження, духовного самовдосконалення та гармонії з собою і світом. Зацікавленість у вирішенні соціальних проблем також відкриває можливості для піару, підвищує рівень задоволеності та надає впевненості суспільству щодо здатності досягати поставлених цілей.

Як зазначає О. Кочнова, в процесі благодійної діяльності вирішуються не лише соціальні проблеми, а й благодійник, завдяки своїй духовності, виходить за межі повсякденного існування, досягши стану трансцендентності. Трансцендентувати - це долати межі свого емпіричного

буття, прагнути до нових рівнів духовної свободи, зору поділяє М. Житник, стверджуючи, що благодійність є мірилом духовності та моральних якостей благодійника, спрямованою на підтримку пасивних верств населення, і служить індикатором формування морально-етичних цінностей у суспільстві. Загальне благо є джерелом цього обов'язку, формуючи особисті моральні вимоги стосовно інших людей і самого себе. Поклик до благодійності є виразом сутності людини, її моральним спонуканням до активних дій, тому така діяльність за своєю природою є добровільною. Однак поняття добровільності не завжди однозначне і може містити різні мотиви - від страху осуду та примусу до внутрішнього поклику і необхідності, що змінюється залежно від конкретної ситуації. Справжнім моральним обов'язком є вільне підпорядкування суспільним вимогам або особисте спонукання, яке не обумовлене внутрішнім примусом.

Німецькі філософи значно вплинули на розуміння доброчинності, і сама німецька класична філософія пронизана уявленнями про мораль, моральність, етичні категорії та їхній вплив на особистість. І. Кант стверджував, що моральність виявляється через вчинки, які, своєю чергою, визначають особистість, її поведінку та ставлення до світу. Моральні вчинки можливі лише за умови свідомої відповідальності особистості, адже вони є виявом утвердження моральних цінностей. Важливим аспектом є намір людини, що базується на почутті безкорисливості, обов'язку та відповідальності. Як зазначав Кант, саме ці внутрішні мотивації становлять основу моральних дій і є визначальними для людської поведінки.

Філософи, такі як І. Кант, М. Лютер та Ж.-П. Сартр, підкреслювали значення мотивів у будь-якій людській діяльності та акцентували увагу на моральному контролі над людиною. Вони вважали моральні наміри основними детермінантами людської поведінки, зосереджуючись на духовних глибинах особистості, її переживаннях та душі як відображенні її сутності. М. Шелер здійснив аналіз поглядів І. Канта, зокрема, досліджуючи категорію блага в контексті цінностей. Він підкреслював взаємозв'язок між

цінностями і матерією, між об'єктами та їх сприйняттям, а також між цінностями і їх носіями. За Шелером, етичні цінності походять від особистості, і саме ця ідея є основою його феноменологічної антропології, яка, згодом, стала основою аксіології - науки про цінності. Він стверджував, що особистість розкривається не лише через душу, а й через її взаємодію з матеріальним світом, де проявляються як душевні можливості, так і досягнення матеріального добробуту. Згідно з Шелером, суспільна мораль формується через перевагу одних цінностей над іншими. Важливим є розвиток особистості, що має високу духовність, любов до життя і ближніх, милосердя, що є моральним змістом її буття. Відтак, благодійність, як людська діяльність, повинна випливати з глибинних сутностей людини - її душі та усвідомленої необхідності надавати допомогу, при цьому вона має бути насичена духовністю. Благодійна діяльність, на думку Шелера, є характеристикою високодуховної особистості, яка орієнтована на інших, а не на себе. Альтруїзм, за його визначенням, полягає в орієнтації на інших людей і певному відчуженні від власного "я", що є результатом внутрішньої напруги та суперечливого сприйняття себе. У такому контексті альтруїзм вимагає від особистості переоцінки своїх цінностей та орієнтації на добробут інших.

В Україні благодійність здійснюють волонтерські організації, благодійні фонди, громадські організації та окремі індивіди. Поширення благодійної діяльності в країні пов'язане з військовими діями, складною економічною ситуацією, що свідчить про реакцію суспільства на ці виклики. В результаті цього, благодійність сприяє появі нових організацій, таких як волонтерські структури, які є важливими для надання допомоги потребуючим. Вони існують завдяки цим потребам, адже їх діяльність втрачає сенс без існування "потребуючих". У контексті історії благодійності важливо згадати християнство, яке стало ідейним джерелом благодійних практик, де моральний кодекс вимагав опіки над знедоленими. У середньовіччі релігійні інституції, зокрема монастирі та церковні школи, не лише надавали допомогу, а й функціонували завдяки цій допомозі.

Однак сьогодні благодійність іноді використовують для досягнення корисливих цілей, коли мотиви не обмежуються моральним задоволенням, а включають особисті майнові інтереси. Це підтверджується думкою Генрі Форда, який вважав, що гроші є негативним фактором, що впливає на розвиток особистості та суспільства, ставлячи під сумнів справжні мотиви благодійності. Він зауважував, що у таких випадках відсутні справжнє співчуття і зацікавленість у допомозі, а сама діяльність перетворюється на спосіб задоволення особистих амбіцій.

Здійснений аналіз дозволяє зробити висновок, що благодійність, як соціально значуща та корисна діяльність, має бути орієнтована на зміцнення соціальної солідарності, розвиток і підтримку загальнолюдських цінностей, а також на побудову гуманного суспільства, яке об'єднується задля вирішення спільних проблем. Благодійність базується на антропологічній парадигмі, що є однією з основ гуманізму та системи поглядів на людину, яка розглядається як найвища цінність. Проте, в умовах сучасних трансформацій суспільної свідомості благодійність набуває нових рис і значень, що може становити загрозу для суспільства та держави, а також для реалізації принципів, визначених міжнародним правом. Філософсько-правовий аналіз благодійності дозволяє розглядати її не лише як діяльність, спрямовану на надання матеріальної допомоги тим, хто її потребує, а й як інструмент для розуміння її сутності та призначення, підкреслюючи її моральну основу і розкриваючи глибину людської природи та її діяльності.

1.2 Розвиток благодійної діяльності: умова соціальної держави

У останні роки благодійність почала відігравати значну роль у житті суспільства, що пов'язано з негативними наслідками соціально-економічних змін, спричинених трансформацією держави. Органи публічного управління не змогли повністю усунути ці наслідки та забезпечити громадянам належний рівень життя. У зв'язку з цим, збільшується роль громадських

організацій, діяльність яких спрямована на надання допомоги тим, хто її потребує. Ці процеси вимагають глибокого правового осмислення благодійності та виявлення її сутнісних аспектів як соціального феномену. Вивчення динаміки і статичності благодійної діяльності як невід'ємних елементів сталого розвитку суспільства стає важливим завданням публічного управління.

У контексті розвитку демократичного суспільства особливу увагу слід приділяти тому, щоб держава визнавалася соціальною, оскільки лише в такому випадку можна стверджувати, що права і свободи громадян захищаються. Соціальна держава передбачає рівність громадян, що підтверджується Загальною декларацією прав і свобод людини [19]. Без соціальної держави неможливо ефективно розвивати окремі види діяльності, включаючи благодійність.

Згідно з Конституцією України, наша держава є соціально орієнтованою економікою. Соціальна політика є невід'ємною частиною внутрішньої політики держави. Вона базується на конституційному визначенні України як соціальної держави [20], яка спрямована на створення умов для забезпечення гідного життя та вільного розвитку людини. Охорона праці та здоров'я, гарантований мінімальний розмір оплати праці, підтримка сім'ї, материнства, батьківства, дітей, осіб з інвалідністю та літніх громадян є складовими частинами державної соціальної політики, що сприяє розвитку соціальних служб та системи пенсійних гарантій [21].

Кінцевою метою суспільних відносин, що регулюють соціальну політику держави, є забезпечення кожній особі достатнього рівня життя. Ці відносини спрямовані на забезпечення соціального захисту населення, який неможливо досягти без врахування інтересів суспільства та кожного його члена. Законодавець має враховувати ключові соціальні показники, зокрема рівень народжуваності та смертності, тривалість життя, стан здоров'я та фінансове благополуччя громадян.

Соціальна держава, окрім забезпечення прав та свобод громадян,

характеризується також принципом соціальної відповідальності влади перед народом. Це означає, що державні органи повинні не лише дотримуватись прав людини, але й створювати умови для забезпечення соціальної захищеності кожної особи. Згідно з цією політикою, держава розробляє комплекс заходів соціальної підтримки для окремих категорій громадян і соціальних груп, які потребують особливої уваги та захисту.

Основною метою соціальної політики є підвищення добробуту громадян, що виражається в збільшенні їхніх доходів та розширенні прав і можливостей. Соціальна політика орієнтована на різні категорії громадян, оскільки її завданням є надання допомоги тим, хто потребує підтримки. Вона охоплює широкий спектр різних форм допомоги, на які суспільство може розраховувати у разі несприятливих умов.

Попри рівність прав, можливості їх реалізації часто різняться, і не завжди є можливість повною мірою використати ці права. Реалізація цих можливостей є необхідною для перетворення ресурсів на такі, що задовольняють потреби громадян.

Нинішня соціальна ситуація характеризується наявністю нерівності, що зумовлена багатьма чинниками, такими як природні катастрофи, безробіття, а також низький початковий соціальний статус. Така нерівність ставить питання про соціальну справедливість, у рамках якої ця нерівність може бути подолана.

Заходи, що здійснюються державою, такі як охорона материнства, батьківства, дитинства та підтримка громадян з інвалідністю, хоча і є важливими, не можуть вважатися достатніми для реалізації ідеальної концепції соціальної держави. Проте задоволення різних потреб можливе лише за умови вжиття відповідних дій. Нерівність у суспільстві може мати як матеріальний, так і соціальний характер, що актуалізує питання соціальної справедливості і пошук шляхів її досягнення. Одним із таких інструментів є благодійність, яка виникає як відповідь на неповне охоплення всієї складності соціальних проблем державними заходами.

Законодавча база надає можливість застосовувати різноманітні правові інструменти, що сприяють підвищенню рівня життя громадян, і благодійність є одним із таких інструментів. Її слід розглядати як невід'ємну складову соціальної держави, оцінюючи її з позицій економіки та правової науки. Оскільки держава визнає благодійність важливим аспектом своєї соціальної політики, вона створює правові умови для її реалізації. Благодійність має особливе значення, оскільки її мета полягає не лише в задоволенні інтересів громадян і забезпеченні рівності, але й у боротьбі з соціальною нерівністю.

Соціальна держава не лише передбачає наявність такого елемента, як благодійність, а й сама благодійність не може існувати поза державою, оскільки для її функціонування необхідна законодавча регламентація. Держава виконує контрольні функції щодо всіх процесів, що відбуваються у рамках благодійної діяльності. Помилковим є сприйняття благодійності як автономної від держави, оскільки саме держава створює правову основу для її діяльності, визначаючи заходи належної поведінки суб'єктів благодійної діяльності. Окрім того, органи державної влади здійснюють захист суспільних відносин, що виникають у рамках благодійності, забезпечуючи належний правовий порядок. Суб'єктам, які займаються благодійною діяльністю, надаються пільги, а також держава може здійснювати фінансування організацій, що реалізують благодійні програми, зокрема через пряме фінансове забезпечення окремих акцій. Важливість суспільних відносин, які виникають у процесі взаємодії суспільства і держави в контексті здійснення публічної влади, зумовлює необхідність їхнього регулювання через нормативно-правові акти, що мають вищу юридичну силу, ніж підзаконні акти [22 с. 69].

Соціальна держава та благодійність становлять два тісно взаємопов'язані правові інститути, кожен з яких має свої специфічні напрямки та завдання, однак їхнє ефективне здійснення можливе лише у тісній взаємодії. Цілі, які реалізуються через благодійність, чітко визначені

на законодавчому рівні, зокрема у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [23].

Основною метою благодійної діяльності є надання підтримки соціально вразливим групам населення, зокрема малозабезпеченим, безробітним та особам з інвалідністю, що є також частиною пріоритетних напрямків соціальної політики. Таким чином, благодійність і соціальна політика не лише взаємодіють, а й доповнюють одна одну.

Мета соціальної держави та благодійності є спільною і полягає в наданні необхідної допомоги певним категоріям громадян, котрі перебувають у потребі [24, с. 396]. Відносно суб'єктів благодійної діяльності, законодавець не встановлює обмежень, і такими можуть бути як фізичні, так і юридичні особи. Важливу роль у реалізації благодійності відіграє держава, оскільки саме вона визначає стратегічні напрями розвитку цього інституту, що безпосередньо впливає на його ефективність.

В Україні благодійна та волонтерська діяльність за останні роки набули значної ваги і вийшли на новий рівень розвитку, що потребувало глибокого переосмислення цих громадянських практик у контексті сучасних суспільних змін. Благодійність визначається в науковій літературі як форма допомоги, яку надають фізичні та юридичні особи громадянам, що потребують підтримки, без вимоги до винагороди, при цьому надаються певні пільги, включаючи податкові [25, с. 39].

Роль держави в підтримці благодійної діяльності у країнах Європейського Союзу полягає в реалізації кількох ключових напрямів: забезпечення нормативно-правового регулювання діяльності благодійних організацій; надання пільг з оподаткування для благодійних організацій, а також застосування інших фінансових механізмів, таких як національна лотерея, перерахування частини прибуткового податку на користь благодійних організацій, спільне державне фінансування пожертвувань; зміцнення ресурсної бази благодійного сектору; розвиток культури благодійності, що включає підвищення рівня суспільної довіри до

благодійних організацій та використання інструментів, що спрощують процес здійснення пожертв.

Благодійність як інструмент є важливим механізмом для вирішення низки проблем, що виникають у державі, охоплюючи як практичні, так і теоретичні аспекти, зокрема впливаючи на діяльність органів державної влади. Вона виступає необхідним елементом громадянського суспільства, надаючи допомогу тим, хто її потребує, без вимоги до компенсації, що є виразом моральної відповідальності. Благодійність реалізується в різних сферах, таких як підтримка науки, збір коштів для лікування дітей з тяжкими захворюваннями, підтримка літніх людей тощо, що свідчить про її присутність у тих областях, де існує нагальна потреба.

Розвиток інституту благодійності призвів до формування спеціалізованих благодійних фондів, які займаються збором пожертв на різні цілі: охорону здоров'я, науку, культуру, екологію. Законодавчо напрямки благодійності не обмежуються. Щодо концепції соціальної відповідальності, то єдиної дефініції цього терміна не існує. Однак більшість дослідників погоджуються, що соціальна відповідальність полягає в обліку інтересів суспільства, що змушує організації брати на себе відповідальність за вплив своєї діяльності на зацікавлені сторони у суспільній сфері.

Основними суб'єктами соціальної сфери держави є влада, бізнес та неприбуткові організації, а ефективність вирішення соціальних проблем залежить від взаємодії цих акторів та розвитку механізмів соціального партнерства. Одним із пріоритетних завдань є формування дієвих механізмів соціального партнерства, особливо в контексті змін, які відбуваються на ринку соціальних програм, зокрема через підвищення ролі міжнародних акторів у зв'язку з агресією Росії проти України.

Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки акцентує на розвитку механізмів партнерства, що є важливим етапом у розвитку громадянського суспільства [26]. Досягнення рівноваги між владою, бізнесом і неприбутковими громадськими

організаціями дозволить створити більш збалансовану суспільно-державну систему та зменшити можливість надмірного впливу влади на інші соціальні групи. Одним із головних механізмів такої взаємодії є благодійність, яка є важливою складовою соціальної відповідальності бізнесу [27].

Дослідження благодійності як соціального феномена, її ознак і функцій має значення для розкриття теоретичних і практичних проблем у сфері державного регулювання. Теоретичний аналіз благодійності дозволяє по-новому оцінити аспекти держави, її сутність, форми, функціонування та типологію. Проте часто благодійність розглядається виключно як суспільне явище, без урахування її взаємодії з державною діяльністю, що є хибним підходом. Функціонування благодійності нерозривно пов'язане з діяльністю обох складових громадянського суспільства і держави. У межах державного організованого суспільства благодійні акції часто є частиною державної діяльності, і віднесення благодійності до приватної сфери або милосердя не звільняє державу від відповідальності за її розвиток.

Завдання держави у розвитку благодійності полягає в створенні відповідних стимулюючих і регулюючих законодавчих актів, моральному заохоченні благодійників, а також наданні субсидій благодійним інститутам. На ранніх етапах розвитку держава виконувала дві основні функції: здійснення влади та організацію спільних справ, що включала облаштування суспільства і забезпечення організації життєдіяльності його членів.

Благодійність виступає як одна з форм реалізації спільних справ у контексті соціальної функції держави. Попри різноманітність форм держав, суспільно-політичних і історичних умов, елементи благодійності завжди були присутні, особливо в соціальній державі. Можна стверджувати, що благодійність є однією з ознак соціальної держави, яка характеризується високим рівнем захищеності громадян через регулювання соціальних, економічних та інших сфер життя, а також встановленням справедливості та солідарності. Соціальна держава є відображенням гармонії між цілями та інтересами державних інститутів і суспільства, спрямовуючи свою діяльність

на соціальний розвиток, задоволення матеріальних та соціальних потреб своїх громадян. Ці завдання окреслюються через соціальну політику держави.

Політика соціального захисту включає кілька суб'єктів, які беруть участь у наданні соціального забезпечення. Оскільки цей аспект має особливу важливість, ключовим є питання про те, хто саме є суб'єктами соціальної політики. На законодавчому рівні термін "суб'єкт соціальної політики" не визначено, що вимагає додаткового аналізу наукової літератури. Загалом, під суб'єктом права розуміється учасник суспільних відносин, який має правосуб'єктність. У нормативних актах, що регулюють соціальну політику, існують підстави для поділу суб'єктів політики на різні категорії.

У соціальній політиці можна визначити суб'єктів матеріальних, процесуальних та процедурних правовідносин. Згідно з цією класифікацією, суб'єкти матеріальних правовідносин у сфері соціальної політики включають фізичних осіб, що мають громадянство України, іноземних громадян, а також осіб без громадянства, які мають право бути учасниками правовідносин у сфері соціального захисту за певних умов.

Суб'єктами матеріальних правовідносин можуть бути не тільки фізичні та юридичні особи, але й сама Україна, яка реалізує свої повноваження в цих відносинах через відповідні державні органи, установи освіти, соціальні чи медичні заклади, що надають соціальну допомогу.

Помилковим є трактування благодійності як феномену, що існує незалежно від держави. Благодійність може бути здійснена як окремими фізичними і юридичними особами, так і через участь держави, яка має значний вплив у цій сфері. Держава та органи місцевого самоврядування беруть участь у благодійній діяльності, забезпечуючи умови для її розвитку та усуваючи бар'єри, що можуть перешкоджати цьому процесу. Головною функцією соціальної держави є надання рівних можливостей для реалізації прав і свобод кожного громадянина, як це передбачено Конституцією України.

Розвиток благодійної діяльності є важливим складником функціонування соціальної держави, оскільки він сприяє вирішенню соціальних проблем, підвищує рівень суспільної відповідальності та забезпечує рівні можливості для громадян у реалізації їхніх прав і свобод. В умовах змін, що відбуваються у соціальній політиці, благодійність стає не лише важливою складовою громадянського суспільства, а й необхідним елементом державного регулювання, спрямованим на підтримку соціальної справедливості та солідарності. У цій діяльності держава має не лише роль організатора, але й стимулятора розвитку благодійності через законодавчі ініціативи та фінансові інструменти.

Забезпечення ефективного розвитку благодійної діяльності потребує синергії між державою, бізнесом та громадськими організаціями. Створення сприятливих умов для благодійників і забезпечення доступу до необхідних ресурсів стимулює зростання довіри до благодійних ініціатив та сприяє розвитку культури доброчинності в суспільстві. Таким чином, благодійність виступає не тільки як важливий інструмент соціальної політики, а й як прояв відповідальності держави за забезпечення добробуту своїх громадян, що є основним завданням соціальної держави.

РОЗДІЛ 2

ДІЯЛЬНІСТЬ БЛАГОДІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

2.1 Нормативно-правове забезпечення функціонування благодійних організацій

Прийняття Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» № 5073-VI від 05.07.2012 стало значним етапом у розвитку благодійності в Україні, відкриваючи нові можливості для її формалізації та регулювання. Події останніх років, зокрема збройний конфлікт на сході України та повномасштабна агресія Росії, підкреслили важливість благодійної діяльності як однієї з основних форм соціальної підтримки та допомоги в умовах кризи.

Науковий інтерес до цієї теми виявляють численні дослідники, серед яких Я. Буздуган, В. Чепурнов, О. Марченко, О. Ільченко, Х. Коновеичук, О. Літвіна, Ф. Ступак, М. Омецінська, Р. Апресян та інші. У науковій літературі відсутній єдиний підхід до визначення термінів «благодійність» та «благодійна діяльність». Окремі автори трактують благодійність як форму матеріальної допомоги нужденним, зокрема лікування бідних, хворих, виховання сиріт, безпритульних дітей і надання допомоги людям похилого віку або інвалідам [29, с. 783]. Інші дослідники вважають благодійність альтруїстичною діяльністю, спрямованою на покращення умов функціонування суспільства та допомогу тим, хто її потребує [28, с. 66]. Деякі автори ототожнюють поняття «благодійність» із терміном «благодійництво», розглядаючи їх як добровільні, безкорисливі пожертви матеріальної, фінансової чи організаційної допомоги з боку фізичних або юридичних осіб [29, с. 86].

У хрестоматії для некомерційних організацій благодійність

визначається як загальне поняття, що охоплює різноманітні види діяльності, мотивовані любов'ю до ближнього та прагненням допомогти іншим, людству і світу в цілому, сприяючи доброчинству [30, с. 53]. Ф.Я. Ступак трактує благодійність як гуманістичний імпульс до надання допомоги нужденним, без врахування їх національної, расової, соціальної чи релігійної приналежності [31, с. 176]. М.В. Омецінська розглядає благодійність як надання підтримки і матеріальної допомоги бідним, сиротам, інвалідам та іншим представникам соціально вразливих груп, здійснюване як приватними особами, так і організаціями [32]. К.А. Петрова, досліджуючи феномен благодійності, зазначає, що це добровільна, безкорислива діяльність, яка полягає в передачі коштів чи матеріальних цінностей тим, хто цього потребує [33, с. 550]. Р.Г. Апресян стверджує, що благодійність - це діяльність, яка передбачає добровільний розподіл приватних ресурсів з метою допомоги нужденним та вирішення суспільних проблем, а також покращення умов суспільного життя [8].

Український дослідник О.П. Ільченко здійснив значну роботу в дослідженні поняття «благодійність», трактуючи його як діяльність, яка формується на громадських засадах або ініціативі приватних осіб. Вона здійснюється як фізичними, так і юридичними особами, і має кілька основних характеристик: 1) наявність суспільно значущої мети; 2) добровільний, безкорисливий характер; 3) високі моральні принципи благодійників, що виражаються у «громадському рівні розуміння необхідності здійснення програм соціальної реабілітації для тих груп населення, які потребують підтримки» [34, с. 89]. Цей підхід є обґрунтованим, оскільки вказані ознаки адекватно розкривають сутність благодійної діяльності, враховуючи її історичну та соціальну значущість.

Таким чином, благодійність є багатограним явищем, яке досліджувалося з різних наукових аспектів, таких як філософський, соціальний, моральний, релігійний тощо. Водночас, у контексті правового дослідження, Я.М. Буздуган пропонує трактувати благодійну діяльність як

особливий вид соціальних відносин, що виникають між юридичними та фізичними особами й державою, у процесі формування та використання благодійних коштів і надання допомоги, що сприяє покращенню реалізації конституційних прав громадян [35]. Однак, цей підхід можна частково оскаржити, оскільки він обмежує благодійність лише до матеріальної допомоги та не враховує широкий спектр інших форм підтримки. Крім того, відносини в галузі благодійності слід розглядати як приватно-правові, і тому державне втручання в них повинно бути обмеженим. Вважаємо також, що акцент на покращення реалізації конкретних конституційних прав громадян звужує коло осіб, які можуть отримувати благодійну допомогу, обмежуючи це лише громадянами України та не враховуючи іноземців і осіб без громадянства.

Варто зазначити, що правове регулювання благодійної діяльності в Україні за роки незалежності неодноразово піддавалося змінам. Так, перша можливість створення організацій, спрямованих на задоволення та захист різноманітних інтересів громадян, була закріплена в Законі України «Про об'єднання громадян» [36], прийнятому Верховною Радою України 16 червня 1992 року. Однак цей акт не включав термін «благодійництво», що спричинило необхідність ухвалення спеціального нормативного документа.

Ним стала Постанова Президії Верховної Ради України від 26 жовтня 1992 року «Про благодійні фонди» [37], яка дозволила юридичним особам, включаючи нерезидентів, брати участь у створенні та функціонуванні благодійних фондів, а також здійснювати благодійну діяльність в Україні. Поряд із цим було прийнято низку супровідних актів, які визначали умови легалізації благодійності, зокрема в контексті пільгового оподаткування об'єктів та суб'єктів благодійної діяльності. До таких актів відносяться Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» від 28 грудня 1994 року [38], Указ Президента України «Про справляння податку на додану вартість з імпортованих товарів» від 30 червня 1995 року [39], Постанова Кабінету Міністрів України «Про впорядкування приймання та розподілу гуманітарної

допомоги» від 24 липня 1993 року [40], Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 вересня 1993 року [41], що передбачало звільнення від ввізного мита, а також Указ Президента України «Про пільги щодо оподаткування добровільних пожертвувань юридичних та фізичних осіб» від 12 серпня 1995 року.

Попри значну кількість нормативно-правових актів, що регулюють сектор добровільних пожертвувань, з часом стало очевидним, що існує потреба в ухваленні єдиного та більш систематизованого акта вищої юридичної сили. Так, 16 вересня 1997 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про благодійництво та благодійні організації». Однак положення цього закону піддалися суттєвій критиці як серед науковців, так і серед практикуючих юристів.

Розвиток суспільних відносин вказував на необхідність ухвалення нової редакції закону, яка б не лише заповнила виявлені прогалини, але й врахувала результати численних наукових заходів, присвячених благодійності в Україні. Як відповідь на ці вимоги 5 липня 2012 року був прийнятий Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» (Закон № 5073-VI) [8]. У преамбулі цього закону підкреслюється, що він встановлює загальні засади благодійної діяльності в Україні, забезпечує правове регулювання відповідних суспільних відносин, сприяє розвитку благодійності, утверджує гуманізм і милосердя, а також створює сприятливі умови для створення і діяльності благодійних організацій. Згідно з пунктом 2 частини 1 статті 1 Закону № 5073-VI, благодійна діяльність визначається як добровільна особиста або майнова допомога, спрямована на досягнення визначених цим Законом цілей, яка не передбачає отримання прибутку чи сплати винагороди або компенсації благодійнику від імені або за дорученням бенефіціара.

Цікавим є те, що визначення благодійної діяльності також міститься в Законі України «Про Товариство Червоного Хреста в Україні», згідно з яким доброчинна, благодійна діяльність означає надання допомоги та підтримки

особам, які її потребують, на основі загальнолюдських принципів гуманізму та взаємодопомоги. Така діяльність здійснюється виключно безкорисливо, без мети отримання прибутку чи іншої вигоди [42]. Таким чином, відповідно до цього закону, поняття «доброчинна діяльність» та «благодійна діяльність» розглядаються як синонімічні.

Аналізуючи положення обох законодавчих актів, можна зробити висновок, що поняття благодійної діяльності, наведене в Законі № 5073-VI, є більш широким порівняно з визначенням у Законі України «Про Товариство Червоного Хреста в Україні», оскільки воно охоплює загальні цілі, які не обмежуються конкретними випадками, як це передбачено в контексті воєнного конфлікту чи надзвичайних ситуацій. Водночас надання тотожності між термінами «доброчинна діяльність» і «благодійна діяльність» у Законі України «Про Товариство Червоного Хреста в Україні» сприяє усуненню наукових суперечок щодо розмежування цих понять.

З метою уніфікації термінології вітчизняного законодавства пропонується виключити визначення благодійної діяльності з цього закону. Такий крок дозволить уникнути дублювання визначень одного й того ж поняття в різних нормативно-правових актах. Закон № 5073-VI, як чинний акт, покликаний встановити загальні засади благодійної діяльності, має дати легальне визначення цьому терміну, а наявність інших визначень чи дублювання вже існуючого в інших актах створює перепони для формування уніфікованого підходу до цього феномену.

Законодавче визначення благодійної діяльності дозволяє виокремити кілька ключових ознак цієї діяльності:

- Добровільність;
- Надання допомоги у формі особистої та/або майнової допомоги;
- Неприбутковість;
- Цільовий характер, що передбачає досягнення цілей, зазначених у Законі, зокрема надання допомоги для сприяння законним інтересам бенефіціарів у сферах, визначених цим Законом (ч. 2 ст. 3 Закону № 5073-VI),

а також розвиток та підтримка цих сфер в інтересах суспільства.

Розглянемо ці законодавчі ознаки детальніше.

1. Добровільність

Згідно з В.О. Чепурновим, українське законодавство про благодійність протягом тривалого часу не звертало увагу на зв'язок безкорисливої діяльності благодійників із їхнім добровільним та свідомим ставленням до благодійництва. Добровільність означає, що благодійна діяльність здійснюється за власним бажанням благодійника, без будь-якого примусу з боку третіх осіб. Безкорисливість, в свою чергу, може проявлятися не лише в добровільному відмовленні від матеріальних благ на користь інших, але й у готовності до жертвувальної діяльності, яка є вищою формою безкорисливості [43, с. 43].

Ми вважаємо, що добровільність благодійної діяльності полягає в тому, що особа за власним вибором, без примусу, відмовляється від матеріальних благ чи надає іншу допомогу тим, хто, на її думку, потребує цієї підтримки, тим самим здійснюючи дію, що базується на принципах гуманності та взаємодопомоги.

Надання у формі особистої та/або майнової допомоги

Особлива увага має бути приділена закріпленню методів реалізації благодійної діяльності, адже існує поширене помилкове уявлення, що благодійність полягає виключно в наданні майнової допомоги. Проте, як свідчить практика, благодійність включає також надання особистої допомоги, яка може виражатися у виконанні різноманітних робіт чи наданні послуг. Важливо зазначити, що особиста благодійна допомога, будучи нематеріальною, здійснюється безпосередньо благодійником, наприклад, через надання допомоги у вигляді часу, знань чи праці.

У загальному розумінні допомога - це форма сприяння та підтримки, що може бути як матеріальною, так і нематеріальною. Майнова допомога, в свою чергу, є складовою більш широкого поняття соціальної допомоги, що є основною формою підтримки осіб, які зазнають труднощів у задоволенні

своїх базових потреб або чия матеріальна ситуація не відповідає встановленим державним стандартам забезпеченості. Однак, як зазначає Х.Б. Коновеичук, майнова допомога повинна надаватися передусім малозабезпеченим верствам населення, а не особам, здатним самотійно забезпечити свої потреби. Водночас, обмеження благодійної діяльності лише до матеріальної допомоги є необґрунтованим, оскільки сфери, у яких здійснюється благодійність, значно ширші. Сучасне суспільство також визнає благодійність у підтримці культурних, освітніх, інтелектуальних ініціатив [46].

Неприбутковість

Ця ознака благодійної діяльності має різні інтерпретації, зокрема, як «неприбутковість», «некомерційність», «безкорисливість» або «безоплатність». Згідно з ч.5 ст. 131 Господарського кодексу України, благодійна організація має право здійснювати неприбуткову господарську діяльність, яка спрямована на виконання її статутних цілей. Цей принцип підкреслює відсутність комерційного інтересу в діяльності таких організацій, які повинні бути зорієнтовані виключно на досягнення благодійних цілей, а не на отримання прибутку [47].

Конституційний суд України, здійснивши системний аналіз нормативно-правових актів, у своєму рішенні від 28 жовтня 2009 року (справа № 28-рп/2009) зазначив, що благодійництво та благодійна діяльність мають єдину мету - надання благодійної допомоги. При цьому різні форми благодійництва, включаючи благодійні внески та пожертви, характеризуються такими правовими ознаками: безкорисливістю, що вказує на надання допомоги без отримання будь-якої вигоди; добровільністю - діяльність здійснюється за власним волевиявленням, базуючись на морально-етичних засадах, без примусу чи втручання з боку інших осіб або органів влади; а також цільовою спрямованістю - наявністю чітко визначеної мети, спрямованої на допомогу тим, хто її потребує, відповідно до напрямів і процедур, що визначені законом [48].

Таким чином, орган конституційної юрисдикції вказує на безкорисливість, а не неприбутковість, як одну з основних ознак благодійної діяльності.

О.В. Марченко, у свою чергу, визначає ще одну важливу ознаку благодійної діяльності - безоплатність, розуміючи її як здійснення допомоги без зустрічної майнової вигоди з боку отримувача. Однак, такий підхід може викликати сумніви, оскільки "благодійник" може вимагати від бенефіціара виконання дій немайнового характеру, таких як участь у рекламних кампаніях або надання певних послуг. Таким чином, підхід, що звужує благодійність до безоплатності, значно обмежує розуміння благодійної допомоги [49].

В.О. Чепурнов підкреслює, що однією з основних ознак благодійної діяльності є безоплатність, що полягає в тому, що благодійник здійснює свою діяльність виключно з альтруїстичних мотивів, не очікуючи жодної вдячності з боку отримувача допомоги. Проте, якщо заглиблюватися в детальнішу характеристику цієї ознаки благодійності, необхідно зазначити, що сучасна українська благодійність часто проявляє певну відносну безкорисливість [43].

Ця позиція є обґрунтованою, оскільки визначення «благодійної діяльності» в Законі України № 5073-VI виключає можливість отримання благодійником будь-якої компенсації чи винагороди за надану допомогу. Однак, як показує практика, бенефіціари можуть отримувати благодійну допомогу не в чисто безоплатній формі, а за пільговими умовами. Наприклад, підприємство може надати медичному закладу протези за значно зниженою ціною, що не відповідає буквальному тлумаченню «безоплатності» згідно з зазначеним законом. Отже, запропонована В.О. Чепурновим концепція відносності безкорисливості благодійної діяльності є вірною, оскільки навіть у таких випадках можна виявити всі суттєві ознаки благодійності.

О.О. Кожушко зазначає, що у законодавстві таких країн, як Данія, Естонія, Латвія, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Фінляндія та Швеція,

відсутнє обмеження щодо статутних цілей благодійних фондів та інших організацій. Виняток становить заборона встановлення отримання прибутку як основної мети діяльності, а також його розподіл між учасниками діяльності фондів [50, с. 144]. Таким чином, акцентується, що отримання прибутку не може бути центральною метою благодійної організації.

Досвід правового регулювання цього інституту в зарубіжних країнах є надзвичайно важливим, однак виникають проблеми з його практичним застосуванням. Це стосується, зокрема, визначення основної мети, яка фіксується в установчих документах організації. Якщо благодійна організація займається підприємницькою діяльністю, виникає питання: які критерії повинні використовувати компетентні органи для підтвердження того, що задекларована мета дійсно є основною, а не використовується для приховування підприємницької діяльності?

З прийняттям Цивільного кодексу України, який поділяє юридичні особи на «підприємницькі» та «непідприємницькі», у навчальній літературі продовжують застосовуватися терміни «комерційні» та «некомерційні» [51, с. 64]. У статті 85 Цивільного кодексу України визначено, що непідприємницькі товариства можуть отримувати прибуток, але не з метою його розподілу між учасниками. Водночас, у Податковому кодексі України зазначено, що основною метою діяльності неприбуткових підприємств, установ і організацій є не отримання прибутку, а провадження благодійної діяльності, меценатства та іншої діяльності, передбаченої законодавством [52].

Стаття 3 Господарського кодексу України визначає, що діяльність негосподарюючих суб'єктів, спрямована на створення і підтримання матеріально-технічних умов для їх функціонування, класифікується як господарське забезпечення їхньої діяльності і не є підприємницькою. Відповідно, здійснювана такими організаціями господарська діяльність визначається як некомерційна.

У статті 86 Цивільного кодексу України зазначено, що

непідприємницькі товариства, поряд із виконанням своєї основної діяльності, можуть провадити підприємницьку діяльність, якщо це прямо не заборонено законодавством. У випадках, коли підприємницька діяльність для таких суб'єктів є забороненою, вони здійснюють некомерційну господарську діяльність відповідно до положень глави 5 Господарського кодексу України.

Науковець В.В. Кочин, позицію якого ми підтримуємо, обґрунтовано вважає, що найбільш точним і таким, що відповідає чинному цивільному законодавству, є використання поняття «непідприємницька діяльність». Відповідно, юридичні особи доцільно поділяти на «підприємницькі» та «непідприємницькі» [53, с. 26].

Благодійна діяльність, безумовно, належить до категорії непідприємницької діяльності. Водночас законодавче визначення цього поняття потребує уточнення. Зокрема, ми погоджуємося з твердженням, що благодійна діяльність є безкорисливою. Проте у чинному законодавстві ця характеристика часто ототожнюється з поняттям «неприбутковість», що створює потенційні суперечності у розумінні суті благодійної діяльності та є підґрунтям для наукових дискусій.

На нашу думку, благодійна діяльність має подвійний характер. З позиції публічного права вона є неприбутковою, оскільки держава, в особі компетентних органів, зосереджується на тому, чи отримує благодійник прибуток від своєї діяльності, адже цей прибуток не підлягає оподаткуванню. З іншого боку, у приватно-правовому аспекті благодійна діяльність характеризується саме безкорисливістю, що більш точно відображає її сутність.

Цільовий характер благодійної діяльності

Відповідно до частини першої статті 5 Закону України № 5073-VI, цілями благодійної діяльності є надання допомоги для сприяння законним інтересам бенефіціарів у сферах благодійної діяльності, визначених цим Законом, а також розвиток і підтримка цих сфер у суспільних інтересах.

Суттєвою новелою цього Закону є відсутність вимоги, що

отримувачами благодійної допомоги обов'язково мають бути особи, які її потребують. Раніше подібна вимога була закріплена у визначенні поняття одержувача благодійної допомоги. У чинному законодавстві зазначено, що благодійна допомога може надаватися будь-якій особі, яка має законні інтереси у відповідних сферах благодійності.

Таким чином, благодійник, обравши сферу, наприклад, стимулювання економічного розвитку України та підвищення її конкурентоспроможності, має право надавати допомогу конкретним фізичним або юридичним особам з метою сприяння їх економічному зростанню.

Таке нововведення, очевидно, є вираженням права благодійника самостійно розпоряджатися своїми ресурсами, обираючи як сфери благодійництва, так і конкретних бенефіціарів. Воно також відповідає сучасним тенденціям розширення можливостей благодійних організацій діяти на власний розсуд у рамках законодавчо визначених цілей.

Аналіз нормативно-правових актів України, які встановлюють засади благодійної діяльності, та дослідження наукових поглядів на цю проблему свідчать про багатовимірність зазначеного поняття. Благодійна діяльність є об'єктом вивчення фахівців різних галузей, що унеможливорює створення універсального визначення, здатного охопити всі аспекти цього явища.

У сфері правового регулювання дефініція благодійної діяльності потребує вдосконалення з урахуванням сучасних доктринальних підходів. Крім того, доцільно уніфікувати існуючу термінологію, зокрема, шляхом вилучення визначення цього поняття із Закону України «Про Товариство Червоного Хреста в Україні», щоб уникнути розбіжностей.

Із чинного законодавчого визначення благодійної діяльності можна виокремити ключові її ознаки: добровільність, надання допомоги у формі особистих або майнових ресурсів, цільовий характер і неприбутковість. Водночас остання ознака у межах приватно-правового підходу до благодійництва має розглядатися через призму безкорисливості, а не лише як відсутність прибутку у суб'єкта, який здійснює благодійну діяльність.

Такий підхід дозволяє більш повно відобразити сутність благодійності як соціально значущого явища, яке поєднує правові, економічні та етичні аспекти.

2.2 Сучасний стан розвитку благодійної діяльності в Україні

Сучасні загрози державній безпеці України зумовили трансформацію ставлення суспільства до благодійної діяльності, яка стала важливим чинником консолідації нації у подоланні кризових явищ у політичній, економічній, військовій, соціальній, медичній та транспортній сферах. Волонтерські й благодійні організації відіграють ключову роль в акумуляції фінансових і людських ресурсів, що спрямовуються на підтримку соціально вразливих верств населення, військовослужбовців Збройних Сил України, учасників антитерористичної операції, внутрішньо переміщених осіб та інших постраждалих внаслідок збройного конфлікту.

Розвиток благодійництва відкриває нові можливості, однак вимагає від держави впровадження ефективних політико-правових та організаційно-фінансових механізмів для підтримки й стимулювання цього соціально значущого інституту.

Кількість благодійних організацій (БО) в Україні постійно зростає: у квітні 2019 року було зареєстровано 18 557 БО, тоді як у квітні 2018 року - 17 897, а у квітні 2017 року - 17 062. Водночас, за оцінками експертів Українського форуму благодійників, переважна більшість таких організацій існують лише формально, тоді як основний благодійний бюджет України формують близько 500–1000 активних організацій.

Аналіз даних Національного рейтингу благодійників за 2015–2017 роки та результатів досліджень, проведених на замовлення Фонду родини Загорій, дозволяє виокремити такі ключові характеристики:

- Зростання частки великих фондів: бюджет фондів із річним обігом понад 10 млн грн зріс із 79,2 % до 92 %.

- Диверсифікація джерел фінансування: 83 % благодійних організацій мають більше одного джерела фінансування. Найпоширенішими є пожертви приватних осіб (39 %), кошти міжнародних донорів (33 %) та бізнес-інвестиції (17 %).

- Проблеми організаційно-кадрового забезпечення: 85 % організацій мають постійний штат до 10 осіб, включно з волонтерами. Водночас 89 % не мають спеціалізованих відділів з фандрайзингу чи фахівців у цій сфері.

- Низький рівень публічності: лише 47 % організацій публікують звіти про свою діяльність, 39 % - фінансові звіти. Власний веб-сайт мають 36 % організацій, а сторінки у соціальних мережах, наприклад, у Facebook, - 42 %. Крім того, 53 % організацій у рамках дослідження не надали інформацію про середній розмір пожертв.

Ці дані вказують на необхідність вдосконалення організаційних механізмів функціонування благодійних організацій, посилення прозорості їхньої діяльності та підвищення кадрової спроможності, зокрема у сфері фандрайзингу.

Аналіз напрямів благодійної діяльності свідчить про динамічні зміни у пріоритетах благодійних організацій (БО). Якщо у 2015 році основна увага була зосереджена на сфері соціального захисту, то в подальші роки спостерігається значне збільшення обсягів фінансування у сфері охорони здоров'я.

Ключові категорії адресатів благодійної допомоги:

- діти та молодь;
- заклади, установи й колективи;
- люди, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Допомога учасникам антитерористичної операції (АТО) та їхнім сім'ям становить 7,7–8,1 % від загальної благодійної підтримки, а внутрішньо переміщеним особам — 8,1–9,6 %. Разом із цим, стабільно вразливими категоріями з точки зору уваги благодійників залишаються жінки та представники етнічних меншин.

Збройний конфлікт на Сході України став потужним каталізатором мобілізації громадянського суспільства. Військові в зоні АТО, поранені та мирне населення, яке постраждало від воєнних дій, стали основними об'єктами благодійної підтримки. Ці події суттєво позначилися на позиції України в World Giving Index - рейтингу, який щорічно складає Charities Aid Foundation (CAF).

У 2014 році Україна посіла 103 місце у рейтингу.

У 2015 році, завдяки активізації добродійної діяльності, країна піднялася на 89 позицію.

У 2016 році спостерігався спад до 105 місця, що пов'язано зі зменшенням рівня волонтерства та допомоги незнайомцям. Проте, водночас, зріс загальний обсяг грошових пожертв.

Рекордні показники благодійності

З 2017 року Україна поступово покращувала свої позиції:

- у 2017 році - 90 місце;

- у 2018 році - 81 місце, що стало найвищим результатом за роки незалежності.

За рівнем благодійності у 2018 році Україна випередила такі країни, як Польща, Естонія, Росія та Грузія. З 2010 року вона піднялася у рейтингу на 69 позицій, що демонструє поступове зростання культури добродійності та соціальної відповідальності серед громадян і організацій.

За результатами загальнонаціональних досліджень, організованих Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва разом із соціологічною службою Центру Разумкова, найвищий рівень участі громадян у благодійній діяльності був зафіксований після Революції гідності. Зокрема, у 2015 році 47 % опитаних заявили про надання грошової або матеріальної допомоги конкретним особам чи організаціям. Проте цей показник у наступні роки демонстрував поступове зниження: 42 % у 2016 році, 41 % у 2017 році та 38,5 % у 2018 році. Водночас рівень залученості до благодійності залишається вищим порівняно з періодом до Революції

гідності.

Динаміка також показує збільшення середньої суми пожертв: якщо у 2017 році основні суми знаходилися в межах 50–300 гривень, то у 2018 році вони зросли до діапазону 50-500 гривень.

Дослідження засвідчують посилення довіри до громадських та волонтерських організацій. Згідно з даними, отриманими соціологічною службою Центру Разумкова у березні 2019 року, позитивний баланс довіри до волонтерських організацій досяг 68,1 %, а до громадських організацій - 45,9 %. Водночас усвідомлення важливості діяльності неурядових організацій не призводить до істотного збільшення громадянської активності. Станом на грудень 2018 року лише 4 % громадян регулярно долучалися до роботи організацій громадянського суспільства, тоді як 15 % брали участь у таких заходах періодично.

Додаткові дані свідчать про ширше охоплення доброчинності у формі одноразових пожертв. Зокрема, за результатами дослідження «Участь населення у благодійних та волонтерських проектах», проведеного у 2017–2018 роках на замовлення Фонду родини Загорій, 70 % опитаних протягом року здійснювали пожертви на потреби нужденних. Однак, за висновками іншого експертного опитування, систематичною благодійною діяльністю займається лише 15–20 % українського населення.

Основними формами благодійності в Україні залишаються грошові та речові пожертви, а також надання милостині. Серед основних адресатів благодійної допомоги домінують соціально вразливі категорії, зокрема жебраки, релігійні організації, діти з інвалідністю та тяжкими захворюваннями. Водночас фізичні особи найчастіше надають допомогу безпосередньо тим, хто її потребує, уникаючи посередників, таких як волонтери чи організації, що займаються збором коштів.

Результати опитування «Корпоративна соціальна відповідальність бізнесу» (КСВ), проведеного Київським міжнародним інститутом соціології у період з 5 лютого до 12 березня 2018 року, виявляють певні суперечності у

взаємозв'язку між корпоративною філантропією та соціальною відповідальністю. Хоча 51 % компаній, які практикують політику КСВ, займаються благодійною діяльністю, більшість респондентів не асоціюють її з поняттям соціальної відповідальності. Згідно з отриманими даними, бізнес сприймає КСВ передусім як інструмент розвитку й покращення умов праці персоналу, інвестування в регіональний розвиток, а також захисту та підтримки споживачів.

Серед найпоширеніших напрямів корпоративної соціальної відповідальності в Україні виділяються підтримка військовослужбовців, мешканців зони проведення АТО, а також внутрішньо переміщених осіб. Виділення коштів на благодійні проекти становить одну з основних форм соціальних інвестицій, яка охоплює 28 % загального обсягу таких вкладень, спрямованих на розвиток місцевих громад і регіонів присутності.

На тлі позитивних змін у розвитку благодійництва в Україні рівень залученості громадян, які систематично займаються благодійною чи волонтерською діяльністю, залишається порівняно низьким. Основними причинами, які стримують участь українців у благодійних ініціативах, є брак фінансових ресурсів, недовіра до отримувачів допомоги, скептицизм щодо впливу благодійності на розв'язання соціальних проблем, а також переконання, що вирішення таких питань є виключною відповідальністю держави.

Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки визначає ключові завдання держави щодо створення умов для розвитку благодійництва. До них належать удосконалення податкових механізмів підтримки благодійників і отримувачів допомоги, протидія шахрайству та іншим зловживанням у цій сфері, посилення юридичної відповідальності за нецільове використання благодійних ресурсів, а також впровадження нових механізмів здійснення благодійної діяльності, зокрема через надсилання телекомунікаційних благодійних повідомлень.

Серед досягнень державної політики в розвитку благодійності слід відзначити ухвалення нової редакції Закону України «Про благодійність та благодійні організації» від 5 липня 2012 року (№ 5073-VI). Цей закон розмежував поняття «благодійний фонд» і «громадська організація», увів нові терміни (зокрема, «благодійний грант», «благодійний сервітут», «благодійний ендаумент»), розширив сфери благодійної діяльності, включивши до них, наприклад, сприяння обороноздатності та мобілізаційній готовності країни. Крім того, документ закріпив право благодійників здійснювати контроль за цільовим використанням своїх пожертв.

У 2018 році в Україні розпочала роботу благодійна телекомунікаційна платформа, яка надала громадянам можливість надсилати пожертви через короткі номери мобільних операторів. Цей механізм підтримки був спрямований на реалізацію благодійних проєктів міжнародних та вітчизняних фондів, таких як МБФ «Карітас Україна», МБФ «Українська біржа благодійності», МБФ «СОС Дитячі містечка України» та БФ «Таблеточки».

Законодавча база для впровадження цього інструменту була закладена ще у 2016 році шляхом ухвалення Законів України № 1664-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення сприятливих умов для впровадження благодійних текстових повідомлень» та № 1665-VIII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо створення сприятливих умов для впровадження благодійних телекомунікаційних повідомлень». Дані нормативно-правові акти врегулювали порядок здійснення переказу коштів у межах благодійності через СМС-повідомлення, звільнили такі пожертви від оподаткування, скасували збір на обов'язкове державне пенсійне страхування для послуг з відправлення благодійних повідомлень та визначили, що перерахування коштів телекомунікаційними операторами у таких випадках не вважається фінансовими операціями.

Цей інструмент благодійності забезпечує прозорість і контроль за

використанням пожертв, створюючи ефективну альтернативу традиційним методам збору, як-от використання скриньок, що нерідко стають об'єктом шахрайства. Запровадження такого механізму значно розширило можливості залучення громадян до доброчинності незалежно від їхнього фінансового стану чи вікових категорій.

З метою підтримки благодійності в Україні до неоподаткованого доходу було включено благодійну допомогу, надану волонтерами, які входять до Реєстру волонтерів антитерористичної операції. Ця допомога спрямовується на учасників бойових дій, військовослужбовців, учасників масових акцій протесту, постраждалих у ході Революції Гідності, подій 2 травня 2014 року в Одесі, а також на членів сімей загиблих або померлих учасників. Окрім цього, до адресатів допомоги належать особи, які змушені були залишити своє місце проживання через тимчасову окупацію території України. Благодійна підтримка охоплює постачання спеціальних засобів індивідуального захисту, технічного обладнання, засобів гігієни, продуктів харчування, інших товарів і послуг.

З 2015 року запроваджено можливість отримання податкових знижок для фізичних осіб, які здійснюють пожертви на користь організацій громадянського суспільства. Розмір знижки може сягати 4% доходу за попередній рік. Водночас поправки до Податкового кодексу, прийняті у 2017 році, дозволили корпоративним донорам отримувати знижки на суму до 8% доходу за попередній рік у разі підтримки спортивних громадських організацій. Такі зміни суттєво зменшили податкове навантаження на благодійників.

Для запобігання шахрайству під час публічного збору благодійних пожертв було розширено співпрацю між благодійними та громадськими організаціями, місцевими державними адміністраціями й Національною поліцією. Зокрема, БО «Український форум благодійників» у партнерстві з Київською міською держадміністрацією організував розміщення соціальної реклами на сітілайтах. Реклама акцентувала увагу громадян на важливості

уникнення сумнівних фондів та популяризувала використання онлайн-інструменту «Карта благодійності» для перевірки надійності організацій.

У 2017-2018 роках представники БО «Український форум благодійників» провели серію тренінгів для працівників Національної поліції в Одеській, Херсонській, Вінницькій, Запорізькій та Донецькій областях на тему запобігання шахрайству під час збору пожертв. Також за ініціативою благодійної організації було проведено круглий стіл і спеціалізований тренінг для працівників правоохоронних органів, зокрема слідчих, оперативників і фахівців превентивних підрозділів. Ці заходи сприяли підвищенню обізнаності та професійної підготовки у сфері захисту добродійної діяльності.

Виклики для державної політики сприяння розвитку благодійності та перспективи їх подолання

Проблема захисту від шахрайства та зловживань у сфері благодійництва

1. Одним із ключових викликів у цій сфері залишається забезпечення ефективного механізму запобігання шахрайству та іншим зловживанням у діяльності благодійних організацій. Згідно з даними Державної служби фінансового моніторингу, у 2018 році благодійні фонди становили 13% серед усіх неприбуткових організацій за кількістю підозрілих операцій; 17% за кількістю повідомлень про підозрілі операції та 6% за загальною сумою таких операцій. Однією з найбільших загроз є спрямування коштів, зібраних на благодійні цілі, на підтримку терористичних організацій. Благодійні фонди, користуючись звільненням від оподаткування, іноді стають інструментом незаконного переміщення фінансів через територіальні філії або засобом матеріально-технічного забезпечення терористичних угруповань, що створює загрози національній безпеці.

Найпоширенішими методами шахрайства є публічний збір коштів, використання онлайн-платформ і перекази на банківські картки. Відсутність у законодавстві ефективних норм щодо відповідальності за порушення у

сфері благодійництва сприяє зловживанням, що негативно позначається на рівні довіри громадян до благодійних організацій та знижує мотивацію до участі у благодійній діяльності.

Недостатність інструментів державного стимулювання благодійної діяльності

2. Арсенал інструментів для стимулювання благодійництва в Україні потребує суттєвого вдосконалення. Існуючі податкові пільги не є достатньо популярними через складність їх адміністрування, можливі ризики податкових перевірок і низьку привабливість для донорів. Важливим кроком у напрямку розширення можливостей для благодійності є законопроект №8237 від 05.04.2018 р., який пропонує:

- розширити перелік осіб, що можуть отримувати благодійну допомогу;
- звільнити від оподаткування податком на доходи фізичних осіб і військовим збором допомогу особам з інвалідністю, малозабезпеченим верствам населення та іншим соціально незахищеним категоріям;
- створити сприятливі умови для залучення фізичних осіб до благодійної діяльності.

Цей законопроект став результатом тривалої співпраці органів державної влади та представників благодійної спільноти. 7 лютого 2019 року його було включено до порядку денного для розгляду.

Реалізація цих заходів може стати ефективним кроком до нейтралізації основних викликів у сфері благодійності та створення більш сприятливих умов для її розвитку.

Ще одним важливим механізмом фінансової підтримки благодійних організацій, необхідність впровадження якого активно обговорюється в експертних колах, є модель «відсоткової філантропії». Цей механізм сприяє вирішенню кількох ключових завдань: він надає громадянам можливість брати участь в управлінні частиною своїх податків, поступово збільшує фінансові ресурси соціально-культурних організацій, а також сприяє розвитку культури благодійності та підвищенню фінансової грамотності

серед платників податків.

Модель «відсоткової філантропії» вже широко застосовується в таких країнах, як Угорщина, Литва, Польща, Румунія, Словаччина та Італія. У 1996 році Угорщина стала першою країною, яка на законодавчому рівні запровадила цей механізм, її приклад був наслідуваний Словаччиною, а згодом Польща впровадила систему з одним відсотком, а Литва — з двома відсотками. У Словаччині та Угорщині, на останніх етапах впровадження цієї моделі, правом переадресації податків скористалося 30-40% громадян.

Ідея впровадження «відсоткової філантропії» була підтримана в проекті Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України» № 2122 (щодо підтримки неприбуткових організацій), зареєстрованому 12 лютого 2015 року. За цим законопроектом платникам податків надається право передати 2% від суми сплаченого податку на користь однієї з неприбуткових організацій за підсумками звітного податкового року. Однак, хоча цей проект був включений до порядку денного ще у 2017 році, 20 березня 2018 року його було знято з розгляду.

Попри позитивну динаміку розвитку благодійної діяльності в Україні після Революції Гідності, цей процес не змінив патерналістських настроїв громадян і не спонукає їх до активнішої участі в діяльності неурядових організацій.

Протягом останніх трьох років відбулося перерозподілення фінансових ресурсів, спрямованих на підтримку благодійних організацій, з акцентом на соціальний захист до пріоритетності охорони здоров'я. У той же час, основними напрямками волонтерської допомоги залишаються підтримка Збройних сил України та вирішення житлових проблем внутрішньо переміщених осіб.

Згідно з оцінками самих благодійних організацій, однією з найбільш значущих проблем внутрішньої організації є недостатня публічна звітність, а також проблеми, пов'язані з організаційно-кадровим забезпеченням діяльності в сфері фандрайзінгу.

Основними чинниками, що стримують розвиток благодійності в Україні, є: відсутність чітких юридичних механізмів для боротьби із зловживаннями, які здійснюються під виглядом благодійної діяльності; надмірне податкове навантаження як на донорів, так і на отримувачів благодійної допомоги; а також уповільнене впровадження сучасних міжнародних практик державної фінансової підтримки благодійних ініціатив.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

3.1 Вплив воєнного стану на діяльність благодійних фондів у контексті гібридних загроз

Воєнний стан, як одна з основних гібридних загроз у сучасному геополітичному контексті, постає як значущий виклик, що вимагає глибокого вивчення та ретельного аналізу. Його вплив на соціальні структури та функціонування різних секторів суспільства, зокрема на сферу благодійної діяльності, є предметом наукових досліджень і публічної рефлексії. В умовах гібридної природи цієї загрози, благодійні фонди стають важливими цілями атак, здатними призвести до дестабілізації їхньої діяльності та завдати шкоди громадянському суспільству.

Термін "гібридна загроза" в "Глосарії гібридних загроз" визначається як "цілеспрямований вплив, здійснюваний певною стороною з використанням різноманітних методів для досягнення своїх цілей". Основною метою такого впливу є дестабілізація та ослаблення супротивника. У цьому контексті гібридні загрози розглядаються як більш широке і комплексне явище, що вимагає розуміння їх природи, механізмів реалізації та інструментів. Європейські дослідники, зокрема Джіаннополіс Дж., Сміт Х., Теохарідоу М., у своїй праці «The Landscape of Hybrid Threats», підкреслюють, що ці загрози охоплюють різні сфери суспільного життя, зокрема економіку, психологію та культуру, що підсилює їхній руйнівний вплив.

Воєнний стан, у контексті сучасної геополітичної ситуації, являє собою складну та багатofакторну загрозу, яка має суттєвий вплив на сектор благодійної діяльності, що є важливим елементом соціальної структури.

Гібридні атаки, спрямовані на цей сектор, створюють умови для реалізації різноманітних стратегій, орієнтованих на дестабілізацію роботи благодійних фондів та ускладнення їхньої нормальної діяльності. Ці атаки можуть включати як інформаційний, так і економічний тиск, що значно послаблює ефективність благодійної роботи та підриває довіру до таких організацій з боку суспільства.

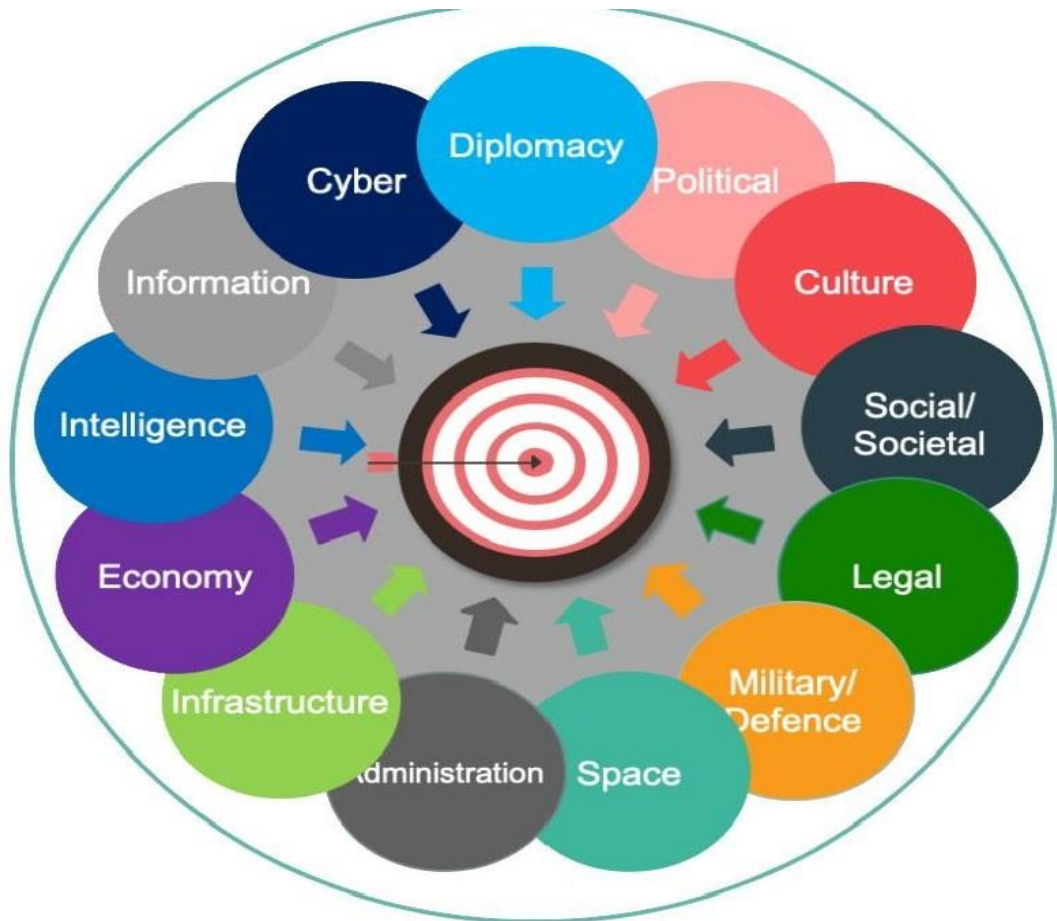

Рисунок 3.1 - Домени гібридних загроз за концепцією (The landscape of Hybrid Threats: A Conceptual Model (Public Version), Giannopoulos, G., Smith, H. and Theocharidou, M. editor(s))

Відповідно до чинного законодавства України, зокрема Закону «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан визначається як особливий правовий режим, який вводится у разі загрози національній безпеці або при реальній загрозі виникнення збройного конфлікту на території держави. Він передбачає значні зміни в правових відносинах між різними суб'єктами,

такими як громадяни, військовослужбовці, органи влади та місцевого самоврядування. Однією з характерних рис воєнного стану є можливість введення широкого спектру обмежень і заходів, спрямованих на захист національної безпеки та забезпечення прав і свобод громадян у випадках надзвичайних ситуацій чи збройних конфліктів. Це може включати обмеження свободи пересування, цензурування інформації, мобілізацію ресурсів та введення військового контролю. Водночас, важливо зазначити, що воєнний стан є тимчасовим і винятковим заходом, який має бути ухвалений органами державної влади і регулюється відповідним законодавством, щоб забезпечити ефективну реакцію на кризові ситуації та загрози національній безпеці.

Серед основних видів гібридних атак, спрямованих на благодійні організації, можна виділити фінансові атаки. Ці дії можуть включати різноманітні стратегії, спрямовані на виведення коштів з благодійних фондів або їхнє незгодолюбне використання. До таких атак належать фінансове шахрайство, хакерські атаки на фінансові системи організацій та інші злочинні дії, що підривають фінансову стабільність фондів, зокрема через інтернет.

Психологічні атаки, спрямовані на благодійні організації, фокусуються на формуванні негативного іміджу цих структур серед громадськості. Такі атаки можуть включати розповсюдження дезінформації, наклепів, публічне приниження організацій та їхніх керівників. Для реалізації цих стратегій можуть використовуватися соціальні мережі, медіа-ресурси та інші комунікаційні канали.

Інформаційні атаки мають на меті поширення неправдивої інформації та негативних повідомлень щодо діяльності благодійних фондів. Це може включати створення фейкових новин, підроблених веб-сайтів, виготовлення фальшивих документів та інші методи дезінформації, спрямовані на підірив довіри до цих організацій.

Кібератаки, в свою чергу, зосереджуються на порушенні безпеки

інформаційних систем фондів. Вони можуть охоплювати хакерські вторгнення, використання програм-вимагачів, розповсюдження шкідливих програм та інші кіберзагрози, спрямовані на пошкодження конфіденційності та цілісності інформації, що обробляється фондами.

Розуміння цих різноманітних атак та розробка ефективних стратегій захисту є критично важливими для забезпечення стійкості та ефективної діяльності благодійних фондів в умовах сучасних геополітичних викликів. Збереження інтересів таких організацій є важливим елементом забезпечення стабільного розвитку громад та зміцнення громадянського суспільства.

Воєнний стан, як одна з глобальних проблем сучасності, характеризується значною складністю та різноманітним впливом на соціальні та економічні структури. Благодійні фонди, що виконують важливу місію підтримки та допомоги, також зазнають значного впливу в умовах воєнних конфліктів, зіткнувшись із численними труднощами у своїй діяльності.

Перше завдання, з яким стикаються благодійні фонди, полягає в забезпеченні безпеки свого персоналу та активів. В умовах війни загрози для життя і фізичного благополуччя співробітників набувають особливої важливості. Це може вимагати найму додаткових спеціалістів для охорони, закупівлі спеціалізованого обладнання та засобів захисту, а також організації регулярних тренувань для персоналу. Всі ці заходи спричиняють зростання витрат фондів, які повинні бути спрямовані на підтримку безпеки своїх працівників та збереження ресурсів.

Другий важливий аспект - логістика у воєнних умовах. Перерозподіл гуманітарної допомоги та необхідних ресурсів часто обмежений через труднощі з пересуванням осіб і товарів. Фонди можуть зіткнутися з проблемами доступу до постраждалих територій, що супроводжується збільшенням часу та фінансових витрат на доставку допомоги через відсутність належного транспорту та інфраструктури. Ці труднощі вимагають розробки гнучких стратегій і співпраці з місцевими органами влади для подолання логістичних бар'єрів.

Третій аспект стосується обмеженого доступу до інформації в умовах збройного конфлікту. Недостатня інформація про потреби постраждалих та обмеження у доступі до даних ускладнюють правильну оцінку ситуації та визначення найбільш ефективних методів надання допомоги. Фонди можуть зустрічати труднощі з отриманням вичерпних даних, що призводить до додаткових часових і фінансових витрат на оцінку потреб і ускладнює можливість оперативно реагувати на термінові запити постраждалих.

В умовах, коли благодійні фонди стикаються з численними труднощами, спричиненими військовим конфліктом, вони повинні вдосконалювати свої практики та застосовувати додаткові стратегії для ефективного реагування на кризові ситуації. Зокрема, можливі такі підходи:

- Розширення резервів та готовності (фонди повинні розглядати можливість створення фінансових та матеріальних резервів для швидкого реагування на надзвичайні ситуації). Гнучкість фінансових резервів дозволяє оперативно реагувати на невідкладні потреби та мінімізувати потенційні ризики.

- Партнерство та співпраця. Налагодження партнерських зв'язків з іншими гуманітарними організаціями, державними установами та місцевими органами влади покращує доступ до постраждалих територій та ефективність координації допомоги. Спільні зусилля дозволяють зменшити дублювання дій і оптимізувати використання наявних ресурсів.

- Використання технологій (в умовах сучасного світу технології відіграють важливу роль у зборі інформації, координації діяльності та наданні допомоги). Впровадження новітніх засобів зв'язку, геопросторових технологій та інших інновацій дозволяє значно покращити ефективність реагування на надзвичайні ситуації.

- Ком'юніті зв'язок (створення і підтримка довіри та зв'язків з місцевими громадами в зонах конфлікту полегшує доступ до важливої інформації та сприяє глибшому розумінню потреб і пріоритетів постраждалих). Партнерство з місцевими спільнотами є важливим етапом

для створення стійких і тривалих рішень.

Загалом, успішне здійснення благодійної діяльності в умовах воєнного стану вимагає комплексного підходу, що включає зусилля, стратегічне планування та тісну співпрацю. Розроблені стратегії та інноваційні методи дозволяють благодійним організаціям долати труднощі і забезпечувати необхідну допомогу тим, хто її потребує, сприяючи полегшенню страждань і відновленню життя.

Згідно з думкою економістів, для досягнення максимального рівня ефективності благодійної діяльності в умовах воєнного стану організації можуть впроваджувати додаткові стратегії та підходи:

- Фокусування на найбільш уразливих групах населення (у контексті збройного конфлікту основною потребою є надання допомоги найбільш вразливим категоріям населення, таким як діти, пенсіонери, особи з інвалідністю, біженці та внутрішньо переміщені особи). Благодійні організації мають орієнтувати свої ресурси на забезпечення цих груп необхідною матеріальною допомогою та психосоціальною підтримкою.

- Інтеграція з іншими організаціями (в умовах військового конфлікту ефективність благодійних фондів може бути значно підвищена завдяки активній співпраці та інтеграції з іншими гуманітарними та благодійними структурами, які діють у подібній сфері). Таке партнерство дозволяє оптимізувати використання наявних ресурсів, обмінюватися досвідом та покращити загальну ефективність гуманітарної допомоги.

- Застосування нових технологій (використання інноваційних технологій може значно полегшити та підвищити ефективність роботи благодійних фондів). Наприклад, цифрові платформи та інші технологічні інструменти дозволяють покращити координацію діяльності різних гуманітарних організацій, а також спрощують процес збору та обробки інформації, що є критично важливим для надання гуманітарної допомоги.

Таким чином, діяльність благодійних фондів в умовах воєнного стану є важливим компонентом гуманітарного втручання, спрямованим на підтримку

вразливих верств населення, які постраждали через збройні конфлікти та гібридні загрози. З огляду на високий рівень складності та небезпеки сучасних військових конфліктів, благодійні організації повинні максимально ефективно використовувати наявні ресурси та стратегії для досягнення своїх цілей.

Сучасні благодійні організації стикаються з численними викликами в умовах гібридних загроз, які можуть значно ускладнити їхню діяльність. Основними такими загрозами є кібератаки, фінансове шахрайство та корупція. Кібератаки, спрямовані на викрадення фінансової інформації та порушення роботи інформаційних систем, можуть призвести до серйозних фінансових збитків і зупинки діяльності фондів. Крім того, зростає небезпека фінансових шахрайств, коли ненадійні партнери або фальшиві організації використовують можливості для незаконних схем, що підриває довіру спонсорів і донорів до фондів. Корупція також є серйозною загрозою, оскільки вона веде до нецільового використання ресурсів, розтрати коштів та шкоди репутації фонду.

Для забезпечення безпеки благодійної діяльності в таких умовах необхідно вжити низку заходів. Одним із ключових аспектів є вдосконалення інформаційної безпеки, що передбачає використання сучасних технологій для захисту від кібератак, таких як брандмауери, антивірусні програми, системи виявлення вторгнень і шифрування даних. Також важливим є навчання персоналу для розпізнавання загроз та ефективного реагування на них. Важливим етапом є контроль витрат, що допомагає уникнути корупційних проявів та неналежного використання ресурсів. Співпраця з правоохоронними органами, зокрема для розслідування злочинів і забезпечення юридичної підтримки, також є необхідною. Крім того, фонди повинні мати резервні системи та розроблені плани надзвичайних ситуацій, щоб забезпечити безперебійність роботи навіть у кризових умовах.

Загалом, для ефективного виконання благодійної діяльності в умовах війни фонди повинні бути гнучкими в плануванні, стратегічно продуманими

та інноваційними в методах збору і обробки інформації, що дозволяє швидко реагувати на змінні умови та потреби постраждалих.

В умовах воєнного стану благодійні фонди стикаються з численними викликами, зокрема з питаннями безпеки своїх ресурсів і персоналу, логістичними труднощами та обмеженнями доступу до інформації. Гібридні загрози, які включають кібератаки, фінансове шахрайство і корупцію, можуть значно ускладнити діяльність фондів, поставивши під загрозу як фізичну безпеку, так і ефективність управлінських процесів. В умовах таких викликів благодійні організації повинні вдосконалювати свої стратегії для забезпечення безпеки та стійкості своєї діяльності, зокрема через розбудову систем захисту від кіберзагроз, налагодження співпраці з місцевими органами влади і правоохоронними структурами, а також через адаптацію до нових технологічних можливостей.

Незважаючи на складність ситуації, ефективне реагування на гуманітарні потреби під час воєнних конфліктів можливе завдяки розвитку стратегій, що включають гнучкість, інновації та партнерство. Використання цифрових платформ, удосконалення інформаційної безпеки та оптимізація ресурсів за допомогою партнерських мереж допомагають фондам ефективно працювати в умовах криз. Стратегічне планування і адаптивність дозволяють благодійним організаціям не лише підтримувати свою діяльність, а й посилювати її вплив на збереження життя та зменшення страждань найбільш вразливих груп населення, що особливо актуально в умовах гібридних загроз.

3.2 Соціальне підприємництво як еволюція благодійницької діяльності

Сучасні економічні та соціальні кризи, які проявляються через інфляцію, скорочення працівників, зниження реальних доходів і пенсій, спричиняють погіршення якості життя як в Україні, так і за її межами. В Україні ці проблеми набувають особливої гостроти через наслідки

військових дій, що призвели до зростання кількості соціально вразливих груп населення, таких як внутрішньо переміщені особи. У цьому контексті актуалізується розвиток соціального підприємництва як інноваційного напрямку, здатного запропонувати нові рішення для соціальних і економічних викликів.

Історичні витоки соціального підприємництва сягають початку ХІХ століття, коли його прототипами були монастирі, церковні школи, лікарні та будинки для літніх людей, які виконували важливі соціальні функції. Мохаммед Юнус, лауреат Нобелівської премії з економіки, є засновником концепції сучасного соціального підприємництва. Він визначає його як «бізнес, керований ідеєю» (cause-driven business), основною метою якого є сприяння суспільному добробуту. Юнус акцентує на тому, що матеріальна вигода власників такого бізнесу поступається його соціальній місії.

Незважаючи на зростання інтересу до цього явища, єдиного підходу до визначення поняття «соціальне підприємство» досі немає. Узагальнення існуючих досліджень дозволяє виокремити чотири основні підходи до його трактування: широкий, комбінований, інноваційний і проблемно-орієнтований. Кожен з цих підходів відображає різні аспекти соціального підприємництва, що відкриває нові можливості для його вивчення та впровадження у вирішення сучасних соціально-економічних викликів (табл. 3.1).

Таблиця 3.1 - Підходи щодо визначення соціального підприємництва

Назва підходу 1	Автори 2	Характеристика 3
Широкий	Е. Шоу, Дж. Вірвардена, Г. Морт, А. Фоулер, Центр з поліпшення соціального підприємництва	СП – це діяльність, яка в кінцевому результаті передбачає досягнення соціальної мети. Тобто це діяльність: державних соціальних організацій; традиційних бізнес-організацій, які завжди мають соціальну складову; недержавних неприбуткових організацій.
Комбінований	А. Макміллан, Дж. Робінсон, Я. Рогалін	СП - це діяльність, орієнтована на досягнення не лише соціальних, але й комерційних результатів. За такого підходу соціальне підприємство — це вузла сфера діяльності, яка передбачає наявність бізнес-складової.

Продовження таблиці 3.1

1	2	3
Інноваційний	Дж. Мейр, Е. Нобоа, Е. Остін, Дж. Вей-Скіллерн, Х. Стівенсон, Ф. Перріні, С. Вурро	З одного боку, даний підхід суттєво обмежує сферу соціального підприємництва порівняно з комбінованим підходом, оскільки не всі бізнес-організації використовують інновації у соціальній складовій своєї діяльності. З іншого боку, такий підхід розширює соціальне підприємництво за рахунок доповнення його діяльністю неприбуткових організацій та державних соціальних установ, які розробляють і реалізують інновації у своїй діяльності.
Проблемно-орієнтований	К. Лідбігер, Фонд Шваба	СП – це така діяльність підприємства, соціальні результати якої спрямовані на певну соціальну групу або проблему (люди з інвалідністю, люди з алко- та наркозалежністю, безхатченки тощо).

Запропоновані підходи до розуміння категорії «соціальне підприємництво» відображають її багатовимірність, але жоден із них повною мірою не розкриває сутність цього поняття. На нашу думку, соціальне підприємництво варто визначати як вид прибуткової або неприбуткової підприємницької діяльності, що використовує інноваційні технології та управлінські методи для реалізації соціальної місії та задоволення потреб різних категорій населення.

Соціальне підприємництво може охоплювати діяльність організацій усіх трьох секторів національної економіки: державного, приватного та громадського. Наприклад, це може бути:

- Діяльність суб'єктів бізнес-сектору, які дотримуються концепції корпоративної соціальної відповідальності.
- Робота неприбуткових організацій третього сектору, які для фінансування своєї соціальної діяльності розпочинають і реалізують комерційні підприємницькі проекти.
- Діяльність державних організацій, що здійснюють комерціалізацію своїх послуг у соціальній сфері (наприклад, державні університети або медичні заклади).

Порівняльні характеристики соціального підприємництва, традиційного підприємництва та благодійної діяльності детально представлено в таблиці 3.2, що ілюструє ключові відмінності між цими

формами діяльності.

Таблиця 3.2 - Основні відмінності соціального підприємництва від благодійної організації та традиційного бізнесу

Соціальне підприємництво	Благодійна організація	Традиційний бізнес
Соціально-орієнтована структура	Соціально-орієнтована структура	Комерційна структура
Не залежить від зовнішніх джерел фінансування; потрібен лише стартовий капітал	Залежить від зовнішніх джерел фінансування, донорів	Не залежить від зовнішніх джерел фінансування; потрібен лише стартовий капітал
Отримує дохід від власної діяльності, метою якої є пом'якшення або вирішення конкретних соціальних проблем	Отримує гранти та пожертви, які спрямовуються на вирішення соціальних проблем	Отримує дохід від власної діяльності, метою якої є максимізація прибутку
Прибуток реінвестується	Не має прибутку	Прибуток розподіляється серед акціонерів

Соціальне підприємництво перебуває на стику між традиційним підприємництвом і благодійністю, поєднуючи соціальну спрямованість останньої з підприємницьким підходом першого.

Його функціональне призначення охоплює кілька ключових аспектів. Зокрема, соціальне підприємництво забезпечує надання державних послуг новими методами, створює робочі місця, сприяє зменшенню соціальної напруги та підвищенню професійного досвіду громадян, підтримує відродження територій та їхньої соціальної інфраструктури, розширює можливості громадян для самостійного вирішення власних проблем, а також стимулює громадські ініціативи, інновації й творчий потенціал населення [59].

Ключовими характеристиками організацій соціального підприємництва є позитивна репутація у місцевих спільнотах, тісна взаємодія з партнерами на рівні місцевої влади, бізнесу та ЗМІ, орієнтація на вирішення першочергових соціальних проблем, наявність основних ресурсів для ефективної діяльності, а також високий рівень активності, інноваційного мислення й досвіду керівників у бізнесі. Мінімальна конкуренція в цій сфері сприяє розвитку

таких ініціатив [59].

Соціальне підприємництво активно розвивається у світі та в Україні. Наприклад, у Великій Британії налічується близько 70 тисяч соціальних підприємств, що забезпечують роботою майже мільйон осіб, із внеском в економіку понад 24 мільярди фунтів стерлінгів.

У Польщі, станом на 2019 рік, діяли 29 535 соціальних підприємств із 428,7 тисячами працівників, а в Сербії цей показник становив 4 273 працівники. За звітом Європейської комісії, соціальний бізнес суттєво впливає на економіку різних країн, зокрема в Італії його внесок оцінюється у 37,3 мільярда євро, у Нідерландах - 3,5 мільярда євро, у Португалії - 3,3 мільярда євро, в Угорщині - 2,3 мільярда євро [60, 61].

В Україні економічна та соціальна криза створила підґрунтя для активного розвитку соціального підприємництва, особливо після 2012 року, що демонструється зростанням кількості таких підприємств у період 2008–2019 років (рис. 3.2).

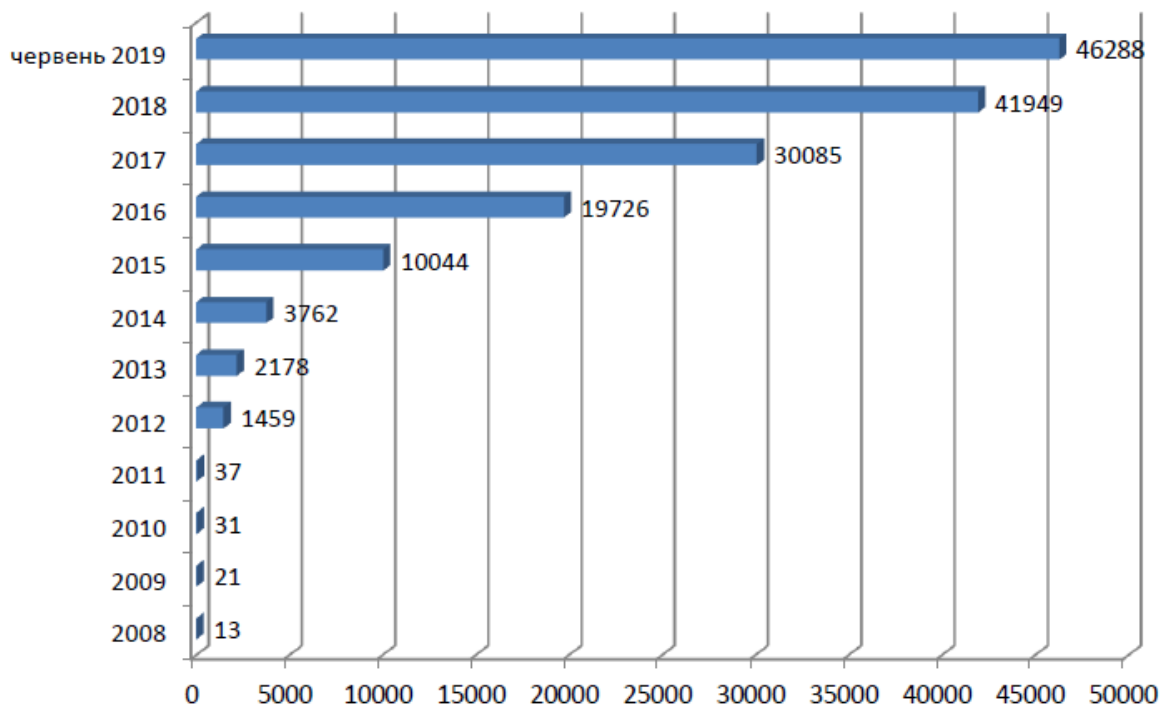

Рисунок 3.2 - Кількість соціальних підприємств в Україні за період 2008-2019 рр.

У 2008 році в Україні було зареєстровано лише 13 соціальних підприємств (СП), тоді як у 2012 році їх кількість зросла до 1 459. У період з 2012 до 2019 року спостерігалось ще більш суттєве зростання: кількість соціальних підприємств збільшилася до 46 288. Така динаміка, передусім, зумовлена погіршенням якості життя громадян через військові дії на Донбасі, високий рівень інфляції, масове безробіття та інші соціально-економічні виклики. Особливо вагомим чинником стало виникнення у 2014 році нової категорії населення - внутрішньо переміщених осіб, які потребували фінансової та моральної підтримки.

Соціальні підприємства в Україні не обмежені у виборі організаційно-правової форми. Найпоширенішими серед них є:

- фізичні особи-підприємці (ФОП) - 26%;
- приватні підприємства - 16%;
- громадські організації - 14%.

Також СП функціонують у формі товариств з обмеженою відповідальністю (13%), сільськогосподарських кооперативів (10%) та інших форм.

Дослідження складу персоналу в соціальному підприємстві свідчить, що переважну більшість працівників становить молодь (69%), а за гендерним розподілом жінки складають 54%.

Соціальне підприємництво в Україні демонструє широкий спектр діяльності. Як показують дані (рис. 3.3), 35% СП зосереджуються на працевлаштуванні соціально вразливих категорій населення, 24% спрямовують діяльність на генерування прибутку для своєї організації, 19% забезпечують отримання прибутку для фінансування послуг, 14% зосереджені на фінансуванні окремих видів послуг, а 8% працюють у сфері вирішення екологічних проблем.

Ці дані підкреслюють як значний внесок соціального підприємництва у вирішення суспільних проблем, так і його зростаюче значення для економіки та соціального розвитку України.

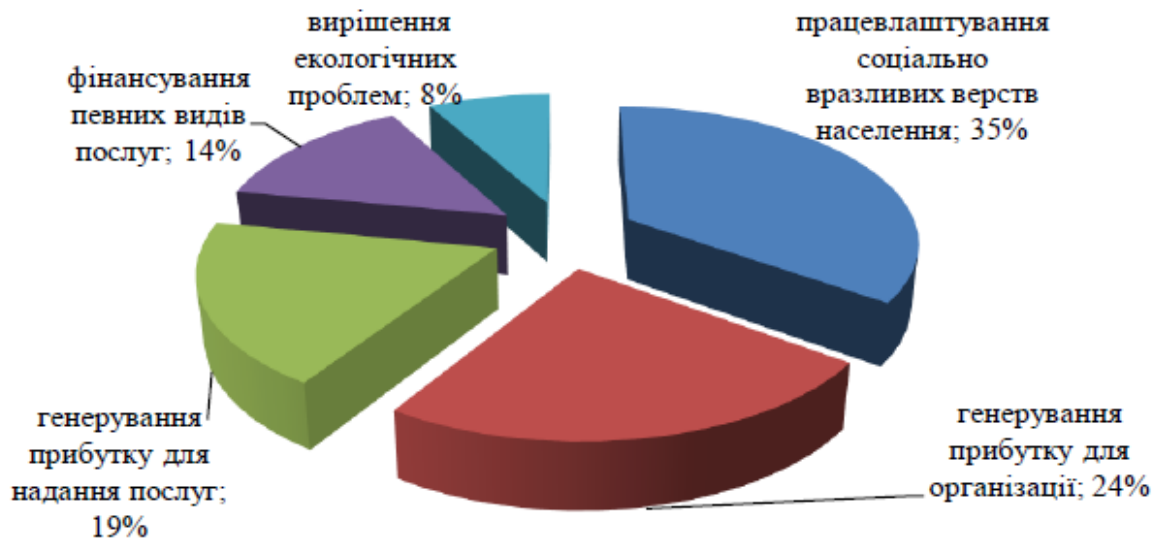

Рисунок 3.3 - Основні види діяльності соціальних підприємств

Незважаючи на значну динаміку розвитку соціального підприємництва, підприємці стикаються з численними труднощами як під час створення соціальних підприємств (СП), так і в процесі їхньої подальшої діяльності. Ці виклики включають правові, фінансові, організаційні та соціальні аспекти, що суттєво впливають на ефективність функціонування таких підприємств.

Результати опитування соціальних підприємців дозволяють детальніше оцінити рівень складності, з яким пов'язаний процес заснування та управління СП (рис. 3.4).

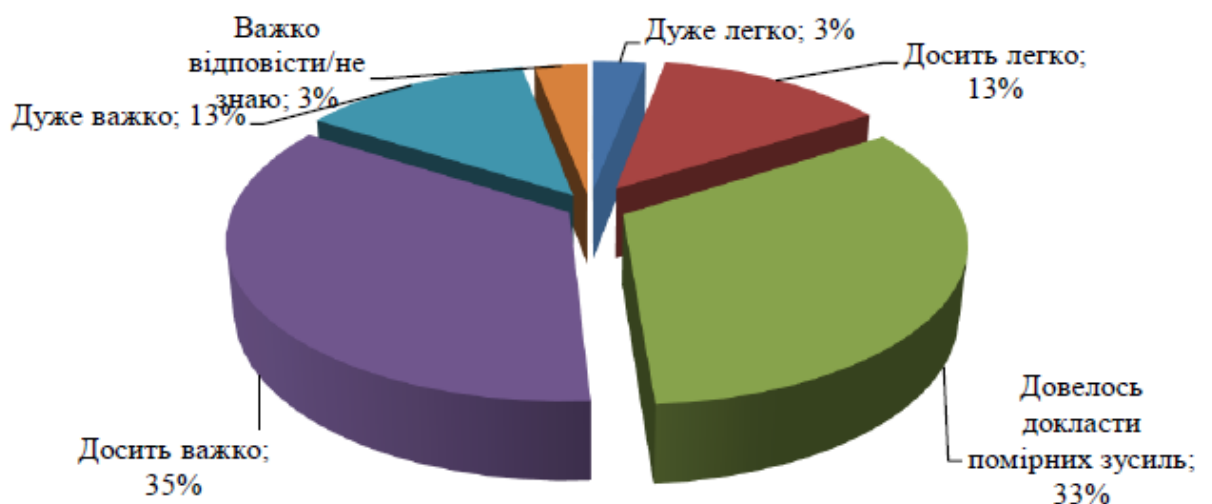

Рисунок 3.4 - Важкість заснування соціального підприємництва в Україні

Отримані дані відображають ключові проблеми, зокрема:

- обмежений доступ до початкового капіталу;
- недостатнє правове регулювання у сфері соціального підприємництва;
- слабка підтримка з боку держави та громадських інституцій;
- низька обізнаність населення про діяльність СП;
- труднощі у залученні кваліфікованих кадрів.

Графічна інтерпретація цих даних допомагає наочно уявити загальні тенденції у створенні та функціонуванні соціальних підприємств, а також визначити напрями для їхнього подальшого розвитку та підтримки.

Як свідчать дані, наведені на рис. 3.4, більшість соціальних підприємців вважають заснування соціального підприємства складним завданням: 35% відзначають це як «досить важко», а 13% як «дуже важко». Водночас 33% підприємців зазначають, що відкриття та розвиток соціального підприємства потребували помірних зусиль.

Сучасне соціальне підприємництво стикається з низкою проблем, серед яких:

- Складнощі у формуванні стартового капіталу та обмежений доступ до фінансових ресурсів.
- Конкуренція з некомерційними громадськими організаціями.
- Обмежені соціальні очікування та суспільна недовіра.
- Недостатні знання та навички в управлінні бізнесом.
- Низький рівень оплати праці персоналу.
- Вузький і недостатньо розвинений ринок.
- Труднощі у підборі та навчанні персоналу.
- Низький рівень мотивації працівників.
- Бюрократичні перепони та інші труднощі.

Однак, перспективи розвитку соціального підприємництва залежать від таких чинників:

- формування ефективного підприємницького середовища;
- удосконалення інформаційного забезпечення шляхом створення

регіональних баз даних про чинне законодавство та розвиток соціального підприємництва;

- стимулювання підприємницької ініціативи та активності;
- підвищення соціальної відповідальності;
- розвиток економічної конкуренції;
- підтримка соціальних проєктів з боку місцевих органів влади;
- налагодження співпраці між органами влади та соціальними підприємствами;
- державна підтримка соціального підприємництва;
- покращення системи консалтингових послуг та підготовки спеціалістів;
- створення мережі соціальних підприємств.

Соціальне підприємництво є багатofункціональним економічним явищем, що дозволяє інтегрувати соціальні та бізнес-підходи для досягнення соціальної й економічної місії. Воно сприяє розв'язанню актуальних соціальних проблем, забезпечуючи якісніші послуги та підтримку для вразливих категорій населення, знижуючи соціальну напругу та стимулюючи економічний, соціальний і екологічний розвиток країни.

Соціальне підприємництво постає як інноваційна еволюція благодійної діяльності, що адаптується до викликів сучасного суспільства. Від благодійності воно успадковує соціальну спрямованість, проте впроваджує підприємницькі методи для ефективнішого вирішення соціальних проблем. Таким чином, воно займає проміжну позицію між традиційним бізнесом і благодійністю, комбінуючи цінності соціальної відповідальності з ринковими інструментами.

Цей тип підприємництва відповідає на виклики, пов'язані з фінансовою нестабільністю традиційної благодійності, пропонуючи більш сталу модель, яка орієнтована на довгостроковий соціальний вплив. Водночас соціальне підприємництво надає можливість залучати до роботи широкі категорії населення, зокрема вразливі групи, сприяючи їхній економічній інтеграції.

Розглянута концепція демонструє важливість соціального підприємництва як засобу зміцнення економічної стійкості суспільства. Воно не лише сприяє вирішенню соціальних проблем, але й відіграє роль у посиленні соціального капіталу громад, зменшенні соціальної напруги та підтримці громадянських ініціатив. Таким чином, соціальне підприємництво постає як багатогранний інструмент, здатний інтегрувати економічні, соціальні та етичні цілі.

ВИСНОВКИ

Тема кваліфікаційної роботи вирізняється сучасним формулюванням завдання, в ній визначено та досліджено тенденції удосконалення діяльності благодійних організацій в умовах гібридних загроз. У роботі враховані положення чинного українського законодавства, світовий досвід з досліджуваної проблематики, проведений аналіз теоретичних і практичних матеріалів із досліджуваного питання. На цій основі зроблено відповідні висновки, що спрямовані на підвищення ролі благодійних організацій у розвитку суспільства під час кризових ситуацій та гібридних викликів.

1. Благодійність як соціальне явище має міцне підґрунтя у філософії гуманізму, що акцентує увагу на відповідальності людини перед суспільством і її здатності змінювати світ через добрі вчинки. Вона слугує інструментом для підвищення соціальної справедливості та рівності, сприяючи розвитку емпатії та міжособистісного діалогу. У сучасному світі благодійність розглядається не лише як добровільна допомога, а й як форма соціального інвестування, орієнтованого на створення стійких змін у суспільстві.

2. Доведено, що розвиток благодійної діяльності тісно пов'язаний із принципами соціальної держави, яка покликана забезпечувати гідний рівень життя для всіх громадян. Умови соціальної держави стимулюють благодійні організації до активної участі у вирішенні соціальних проблем, компенсуючи прогалини у державній політиці. Благодійна діяльність не лише доповнює функції держави, а й стимулює розвиток громадянського суспільства, формуючи його соціальну відповідальність.

3. Законодавча база України створює основу для діяльності благодійних організацій, але водночас потребує подальшого вдосконалення. Актуальними залишаються питання щодо прозорості функціонування благодійних фондів, посилення контролю за їх фінансовою діяльністю та забезпечення сприятливих умов для їхньої реєстрації та функціонування.

Також важливим аспектом є гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами у сфері благодійності.

4. У сучасній Україні благодійна діяльність демонструє високу динаміку розвитку, особливо в умовах криз, таких як військовий конфлікт на сході країни, а тепер й повномасштабне вторгнення. Благодійні організації стали важливим ресурсом для підтримки внутрішньо переміщених осіб, ветеранів, постраждалих родин та інших вразливих категорій. Однак проблеми координації, нестача фінансування та відсутність єдиної державної стратегії у сфері благодійності гальмують її ефективність.

5. Гібридні загрози, такі як дезінформація, кібератаки та економічні кризи, створюють серйозні виклики для благодійних організацій. Вони змушують адаптувати діяльність до нових реалій, забезпечувати конфіденційність даних донорів та отримувачів допомоги, а також підтримувати рівень довіри громадськості. Водночас, благодійні організації виступають важливим інструментом протидії гібридним загрозам, підтримуючи соціальну стійкість і згуртованість.

6. Соціальне підприємництво є важливою еволюційною стадією благодійної діяльності, яка дозволяє інтегрувати бізнес-підходи у вирішення соціальних проблем. Ця модель забезпечує фінансову незалежність благодійних організацій, сприяє створенню нових робочих місць і розширює можливості для розвитку місцевих громад. Успішні кейси соціального підприємництва підтверджують, що поєднання соціальної і економічної місій є ефективним способом досягнення стійкості.

7. Для забезпечення більш ефективного функціонування благодійних організацій необхідно впроваджувати інноваційні методи управління, зокрема цифровізацію, та розвивати партнерство між державою, бізнесом і громадським сектором. Державна підтримка, зокрема у формі грантів, податкових пільг та правового консультування, може стати важливим стимулом для активізації благодійної діяльності. Україна має значний потенціал для розвитку благодійної діяльності навіть у складних умовах.

Створення сприятливого нормативного середовища, підвищення обізнаності населення про роль благодійності, активізація міжнародного співробітництва та інтеграція інноваційних підходів здатні зміцнити благодійний сектор як фундамент соціальної стійкості.

Благодійність в умовах сучасних викликів набуває нових форм і значення, демонструючи високу адаптивність та ефективність у підтримці населення. Вона є важливим інструментом зміцнення суспільного добробуту, зниження соціальної напруги та формування культури солідарності. Її подальший розвиток забезпечить сталий прогрес українського суспільства в умовах гібридних загроз.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Житник М. Благодійність у соціально-філософській ретроспективі та перспективі. *Вісник НУУ “КПІ”. Філософія. Психологія. Педагогіка*. Випуск 2. 2015. С. 43-49.
2. Великий енциклопедичний юридичний словник. Ред. Ю. С. Шемшученко. К.: Юридична думка, 2007. 992 с.
3. Longman Handy Learner’s Dictionary. URL: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/charity> (дата звернення: 01.10.2024).
4. Словник із соціальної роботи. URL: <https://slovnyk.me/dict/socialwork/благодійність> (дата звернення: 01.10.2024).
5. Велика українська енциклопедія. Т. 1. Ред. В. М. Локтєв, П. І. Андон, та інші. Київ: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2016. 592 с. URL: <https://vue.gov.ua/Благодійність> (дата звернення: 02.10.2024).
6. Буздуган Я. М. Роль благодійних організацій у вирішенні соціальних проблем суспільства. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Економіка. 2002. № 12. С. 99-103.
7. Савранська Н. О. Етико-філософський аналіз благодійності : автореф. дис. канд.філос. наук : спец. 09.00.07. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. К., 2008. 15 с. URL: <https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstreamhandle> (дата звернення: 01.10.2024).
8. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 25, Ст. 252. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 02.10.2024).
9. Савранська Н. О. Благодійність: реальне милосердя та діяльнісна любов. *Практична філософія*. К.: Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, Центр практичної філософії, 2008. № 2 (28). С. 114-119.
10. Арістотель. Нікомахова етика. К.: «Аквілон-Плюс», 2002. 480 с.

URL: http://am.history.univ.kiev.ua/Nikomakhova_etyka.pdf (дата звернення: 03.10.2024).

11. Гребцова І. Становлення благодійного руху в новоросійському краї: форми і напрямки добродійної діяльності. Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи. Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичної конференції. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2019. 82 с. С. 14-20. URL: <http://idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/blahodijnist.pdf> (дата звернення: 01.10.2024).

12. Запорожченко О. Соціально-психологічні аспекти феномену благодійності. *Благодійність у сучасному світі: витоки, проблеми, перспективи*. Збірник наукових праць. Ізмаїл: РВВ ІДГУ. 2020. 57 с. С. 23-27. URL: <http://idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/01/blahodijnist.pdf> (дата звернення: 06.10.2024).

13. Генрі Форд. Моє життя та робота. Київ, Наш Формат, 2015. 344 с. URL: <https://chitaka.com.ua/knigi/moye-zhyttya-ta-robota/> (дата звернення: 03.10.2024).

14. Міл Джон Стюарт. Про свободу та інші есе. К.: 2001. 463 с. URL: <http://litopys.org.ua/mill/mill17.htm> (дата звернення: 01.10.2024).

15. Кочнова О. А. Благодійність як соціокультурний феномен (культурологічний аналіз): автореф. дис. ... канд. філос. наук: 26.00.01. Таврійський націон. ун-т імені В. І. Вернадського. Сімферополь, 2009. 35 с.

16. Кант І. Аналітика чистого практичного розуму. Критика практичного розуму. Наук. ред. А. Єрмоленко. Пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського. К.: Юніверс, 2004. С. 21-120. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Kant_Immanuel/Krytyka_chystoho_rozumu.pdf (дата звернення: 06.10.2024).

17. Scheler M. The Nature of Sympathy / Transl. P. Heath]. Hamden (Conn.): Archon Books, 1973. 274 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/The_nature_of_sympathy.html?id=34F16qrpdb0C&redir_esc=y (дата звернення: 12.10.2024).

18. Державна служба фінансового моніторингу. Звіт за 2022 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2022ukr.pdf> (дата звернення: 05.10.2024).
19. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 11.10.2024).
20. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%#Text> (дата звернення: 11.10.2024).
21. Бондаренко С.М., Бугас Н.В. Держави як основа забезпечення соціального розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2021. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/42.pdf (дата звернення: 11.10.2024).
22. Бортник Н.П., Єсімов С.С. Правове регулювання громадських ініціатив: сучасний стан та напрями розвитку. *Соціально-правові студії*. 2020. Випуск 1 (7). С. 64–71.
23. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/5073-17> (дата звернення: 11.10.2024).
24. Стинська В.В. Нормативно-правове регулювання благодійної діяльності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: педагогіка. соціальна робота*. 2021. Випуск 1(48). С. 396–399.
25. Ковалів М.В., Яремко В.Я., Кузьо Л.І. Особливості діяльності органів місцевого самоврядування в Україні. *Соціально-правові студії: науково-аналітичний журнал*/ Львів: ЛьвДУВС, 2019. Випуск 2 (4). С. 37–42.
26. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки: Указ Президента України від 27.09.2021 р. № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text> (дата звернення: 11.10.2024).
27. Остапенко О.І. Ковалів М.В., Єсімов С.С. та ін. Адміністративне право України (загальна частина): навч. посіб. Вид. 2-е. Львів: СПОЛОМ,

2021. 616 с.

28. Управління суспільним розвитком: словник-довідник / [уклад. В.Д. Бакуменко, С.О. Борисевич та ін.; за ред. А.М. Михненка, В.Д. Бакуменка]. Київ : НАДУ, 2006. 247 с.

29. Великий тлумачний словник с учасної української мови / [уклад. В.Т. Бусел]. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

30. Ондрушек Д. Хрестоматия для некомерческих организаций. Братислава: Eterna Press, 203. 347 с.

31. Ступак Ф.Я. Благодійні товариства Києва (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.) : монографія. Київ : Хрещатик, 1998. 220 с.

32. Омецінська М.В. Сучасний стан благодійності та меценатства в Україні: проблеми та перспективи розвитку. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2010. № 3. URL: http://www.nBuv.gov.ua/portal/soc_guM/Vdakk/2010_3/3z7.pdf (дата звернення: 12.10.2024).

33. Петрова К.А. Термінологія у сфері благодійності в сучасній історіографії. *Наукові записки. збірник праць молодих вчених та аспірантів*. 2010. № 21. С. 542–553.

34. Ільченко О. П. Феномен благодійності в історії Києво-Могилянської академії. *Гуманізація навчального процесу*. Слов'янськ, 2010. Вип. ЛІІ. Ч. ІІ. С. 88–98.

35. Буздуган Я. Правова характеристика благодійності, благодійництва та благодійної діяльності. *Віче*. 2011. № 4. С. 7–10. URL: http://nBuv.gov.ua/j-pdf/vicne_2011_4_4.pdf (дата звернення: 13.10.2024).

36. Про об'єднання громадян. Закон України від 16.06.92. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 34. Ст. 504.

37. Про благодійні фонди. Постанова Верховної Ради України від 26.10.92. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 52. Ст. 687.

38. Про оподаткування прибутку підприємств. Закон України від 22.05.97. Відомості Верховної Ради України. 1995. № 4. Ст. 28.

39. Про справляння податку на добавлену вартість з імпортованих товарів.

- Указ Президента України від 30 червня 1995 р. Урядовий кур'єр. 1995. № 98.
40. Про впорядкування приймання та розподілу гуманітарної допомоги. Постанова Кабінет у Міністрів України від 24 липня 1993 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/law/show/57_з-93-%D0%BF (дата звернення: 12.10.2024).
41. Розпорядження Кабінет у Міністрів України від 17 вересня 1993 р. № 743-р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/74_з-9_з-%D1%80 (дата звернення: 14.10.2024).
42. Про товариство Червоного Хреста України. Закон України від 28.11.02. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 5. Ст. 47.
43. Чепурнов В.О. Правовий статус благодійних установ та товариств за законодавством України : дис... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. К., 2004. 175 с.
44. Тлумачний словник української мови. URL: <http://www.uktdik.appspot.com> (дата звернення: 11.10.2024).
45. Шемшученко Ю.С. Юридична енциклопедія : в 6 т. Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: « Укр. енцикл.», 1998. URL: <http://leksika.com.ua/19980614/legal/> (дата звернення: 15.10.2024).
46. Коновеичук Х. Б. Конституційно-правове забезпечення благодійної діяльності в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Ужгород: Гельветика, 2013. С. 133–138. (Серія: Право). URL: <http://dspace.uznpu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/862/1/КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВЕ%20ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ%20БЛАГОДІЙНОЇ%20ДІЯЛЬНОСТІ%20В%20УКРАЇНІ.pdf> (дата звернення: 12.10.2024).
47. Господарський кодекс України від 16.01.200 з № 4 з 6-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22. Ст. 144.
48. Рішення Конституційного Суду України від 28.10.2009 № 28-рп/2009. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v028p710-09> (дата

звернення: 11.10.2024).

49. Марченко О.В. Природа благодійної діяльності в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2013. № 4. Том 2. Херсон, 2013. С. 62–66. (Серія: Юридичні науки). URL: http://www.lj.kherson.ua/pravo04/part_2/18.pdf (дата звернення: 18.10.2024).

50. Кожушко О. О. Адміністративно-правове регулювання порядку створення та діяльності благодійних органів зацій в Україні : дис. ...канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Запоріжжя, 2013. 200 с. С. 144.

51. Заїка Ю. О. Українське цивільне право : навчальний посібник. 2-е вид., змін. і доп. К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. 368 с.

52. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112.

53. Кочин В.В. Непідприємницькі товариства як юридичні особи приватного права: монографія. За наук. ред. М.К. Галянтича. К. : НДІ приватного права і підприємництва ім. акад. Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2013. 200 с.

54. The Institute for Social Entrepreneurs. Evolution of the social enterprise industry: A chronology of key events. 2008. URL: <http://socialent.org/documents/> (дата звернення: 11.10.2024).

55. Кожемяченко О.О. Соціальне підприємництво: світовий досвід та практичні аспекти становлення в Україні. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2018. Вип. 21. С.140-149.

56. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник. Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.Є., Туманова А.А. К: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с.

57. Соціальне підприємництво як неоціненна необхідність для України. URL: <https://voxukraine.org/uk/sotsialne-pidpnyemnytstvo-yak-neotsinenna-neobhidnist-dlya-ukrainy-ua/> (дата звернення: 18.10.2024).

58. Лункіна Т.І. Особливості розвитку соціального підприємництва: закордонний досвід. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*. 2019. № 15 (2019). С. 142-147. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/15-2019/lunkyna.pdf> (дата звернення: 17.10.2024).

59. Толстова А. Розвиток соціального підприємництва в Україні: проблеми та можливості. *Вісник економіки, транспорту і промисловості*. 2018. № 62. С. 384-391.

60. Соціальне підприємництво в Україні: Економіко-правовий аналіз. URL: https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-11/Legal%20report%20in%20Ukraine_Ukrainian.pdf (дата звернення: 19.10.2024).

61. Звіт Європейської комісії «Соціальні підприємства та їхні екосистеми в Європі». URL: www.euricse.eu/social-enterprises-and-their-ecosystems-in-europe-mapping-study/ (дата звернення: 17.10.2024).

62. Босак І.В. Тенденції розвитку соціального підприємництва в Україні. *Наукові записки*. 2018. 1 (56). С. 154-160.